

**שיחה עם הפצ"ר לשעבר, סגן נשיא בית המשפט המחוזי מרכז, האלוף (מיל') ד"ר מנחם (פכו)
פינקלשטיין**

מראיינים: סא"ל (מיל') ארז חסון ורס"ן (מיל') ולדי בורודובסקי

אלוף (מיל') ד"ר מנחם (פכו) פינקלשטיין, הפצ"ר ה-12 של צה"ל, מספר את סיפורו האישי והמקצועי, בו נשזר סיפורה של היחידה החל ממלחמת יום הכיפורים ועד לאינתיפאדה השנייה.

פרק א' – ובו יסופר על כינוי נעורים שלא נס ליחו, על לימודים בעתודה, על שירות כלוחם חי"ר במלחמת יום הכיפורים ועל תחילת שירות בפרקליטות הצבאית

פכו

במרוצת למעלה מארבעה עשורים של קריירה צבאית, משפטית ואקדמית, צבר לו מנחם פינקלשטיין שלל תארים: תובע, סגור ושופט; הפרקליט הצבאי הראשי ואלוף בצה"ל; דוקטור למשפטים ושופט מחוזי ומחברם של ספרים חשובים. אולם, נדמה שיותר מכל אלו, הוא מוכר דווקא בכינוי חידתי שדבק בו בנעוריו, אשר בפועל מזוהה עימו והפך לשמו השני (אם לא הראשון): **פכו**. את הראיון אנו פותחים בבירור, פעם אחת ולתמיד, מה מקור הכינוי "פכו" וכיצד דבק בו, ומהם כללי הכתיבה הנכונים שלו (עם כי או עם ח').

וכך, מתברר לנו, שהכינוי "הוצמד" לו עוד בהיותו כבן 15-16, עת היה חבר בשבט "העדה" בצופים הדתיים. במהלך ויכוח עם חבר בשם בנצי פולד, ובמסגרת "חילופי המחמאות" המקובלים בקרב בני נוער, הטיח בו החבר: "אתה פכו". המשמעות המילולית של הכינוי השלילי לא נתבררה עד תום, וכנראה היה זה שיבוש של קריאת גנאי עסיסית בספרדית. כך או כך, הכינוי דבק בנער, והוא ילווה אותו מאז, ובמהלך עשרות שנות שירות צבאי, גם בישיבות פורום המטה הכללי, ואפילו בישיבות הממשלה והקבינט הבטחוני. ואכן, זכורה לפכו ישיבת קבינט שבה השתתף, כאשר אחד הקצינים הבכירים אמר בעניין מסוים, באופן טבעי וכמתוך הרגל, כי הדברים הם על דעתו של "פכו". ראש הממשלה, אריאל שרון ז"ל, התעניין מיהו אותו "פכו" והתפלא לדעת כי המדובר בפרקליט הצבאי הראשי, אלוף ד"ר מנחם פינקלשטיין.

לאחר מכן, כהלצה, עוד נהג פכו להמציא לעצמו ראשי תיבות פיקטיביים, כגון "פסח כשר ושמח", ולחלופין, כאשר ביקש להמתיק דבר סוד: "פי חתום ונעול".

שנים רבות לאחר מכן, והוא כעת פצ"ר ואלוף בצה"ל, ביקר פכו בבית המשפט הצבאי של אזור עזה הממוקם במחסום ארז. מארחיו זימנו את אבי הכינוי בנצי פולד, חקלאי במושב נתיב-העשרה הסמוך, לפגישה מרגשת. פולד אישר אז את "אחריותו" לכינוי הנצחי.

ילדות

פכו נולד בשנת 1951 בשכונת פלורנטיין, בדרום תל אביב. את רגליו שירך בילדותו ברחובות העיר, האהובה עליו עד היום והספוגה בסיפוריו. הוא בוגר החינוך הממלכתי-דתי, ובנעוריו למד בבית הספר היסודי ביל"ו ובתיכון עירוני ב', "צייטלין". היה זה מסלול חינוך משובח, משופע במורים שהטביעו את חותמם על הנער. מחנך הכיתה היה הרב ישראל מאיר לאו, ופכו נותר עימו בקשר רצוף עד היום. עשרות שנים לאחר סיום התיכון, יגיע הרב הראשי לישראל כאורחו המיוחד של פכו לטקס הענקת דרגת אלוף במטה הכללי. מורה אחר שהשפיע על הנער היה פרופ' צבי בכרך, לימים ראש החוג להיסטוריה באוניברסיטת בר אילן.

דרך החינוך אז הייתה שונה באופייה מהיום, ופכו זוכר גם ריקודים מעורבים שנהגו באותה תקופה, ופעולות משותפות לבנים ולבנות בשבט הצופים. ב"צייטלין" הכיר פכו את אשתו, ציפי, שלמדה בתיכון לבנות (עירוני ג') שנתיים מתחתיו.

הנער פכו היה חובב גדול של ספורט ומשחקי כדור, שיגעון לדבר שנותר טבוע בו לאורך השנים - הן בצפייה במשחקים והן במעשה. כך, כאשר התמנה לפצ"ר, והוא כבר כבן 49 שנים, התקיים נופש משפחות בעכו לקציני הפרקליטות הצבאית. פכו, שחזר זה עתה לפקד על היחידה לאחר מספר שנים ביחידת בתי הדין הצבאיים, זכה לדבריו להכרה רק לאחר שהוכיח את יכולותיו בטורניר פינג פונג, שבו זכה במקום הראשון. במשחק הגמר גבר, אמנם בדוחק, על אחד הקצינים הצעירים. עד היום מרחפות שמועות על משחקי "סטנגה" שהוא מארגן בבית המשפט המחוזי, אשר לא זכו לאישור או להכחשה מצידו, אם כי אין חולק שהוא נקע את כתפו באחד מהם.

פכו מספר לנו על חברו מתקופת התיכון, תא"ל (מיל') מנחם בכרך, שסיפר בהזדמנות לרב אלוף (מיל') גבי אשכנזי על כך שפכו היה כוכב התיכון בכדורגל (וגם שקל פחות...). יש אומרים שמאותה שעה שינה אשכנזי, בעצמו שחקן כדורגל בנעוריו, את יחסו למשפטנים.

לימודי משפטים

כאשר אנו שואלים את פכו מתי נבטה בו המחשבה להיות משפטן, הוא משיב שכבר כנער נמשך לתחום זה. אז היה פכו צופה במשפטנים הפליליים בבית המשפט המחוזי בת"א, בראשות הנשיא זאב צלטנר. לימים יישב פכו במושב דומה, כאב"ד בבית המשפט המחוזי מרכז.

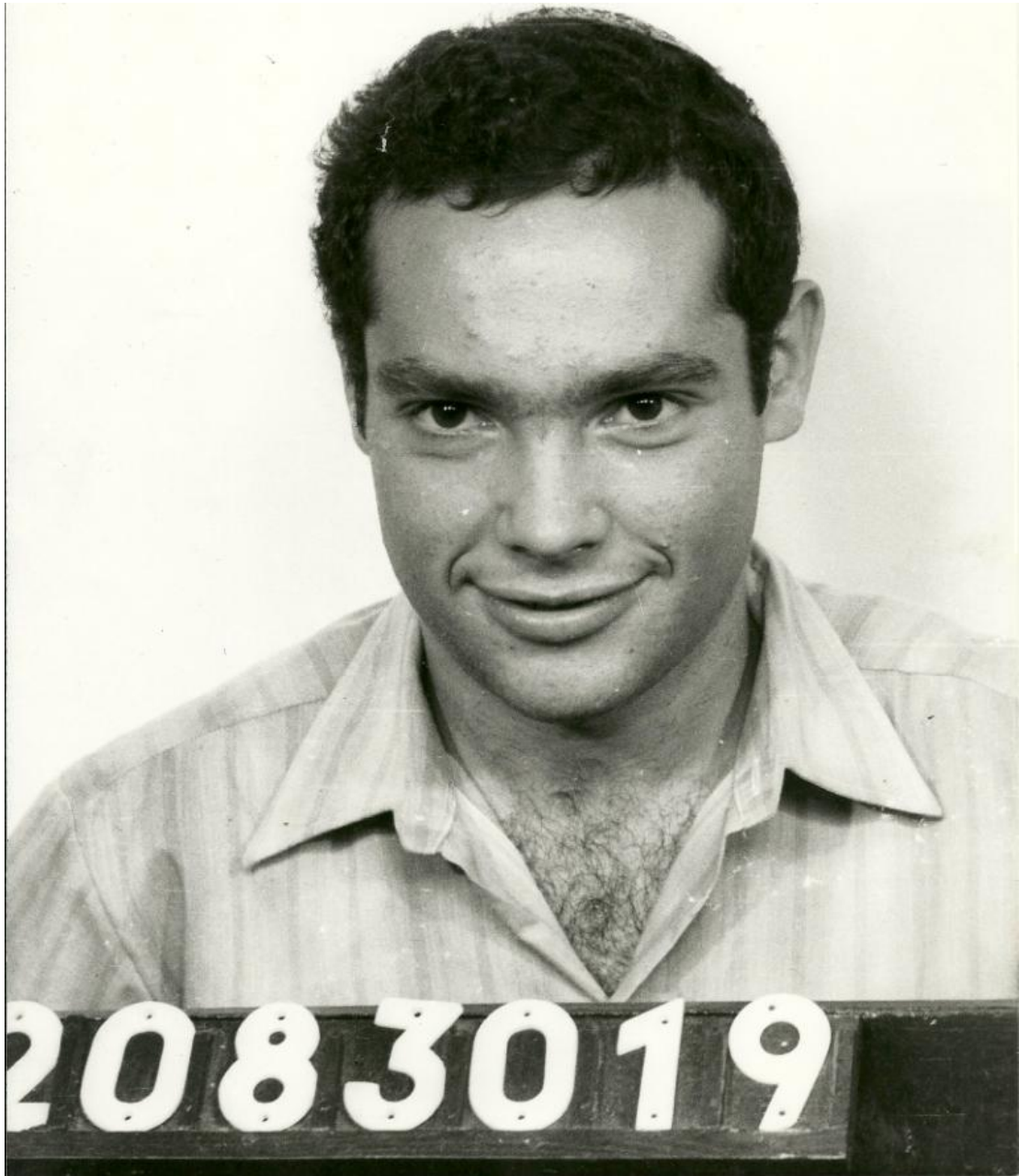
פכו נרשם לעתודה האקדמית והחל את לימודי המשפטים באוניברסיטת תל-אביב בשנת 1970. היו אלה ימיה הראשונים של הפקולטה התל-אביבית. הדיקן היה פרופ' אמנון רובינשטיין. פרופ' יובל לוי (בעצמו עתודאי ובוגר הפרקליטות הצבאית) לימד דיני עונשין, ופרופ' צלטנר המנוח לימד דיני חוזים. פכו זוכר אותו כמרצה קפדן, ממש כבן דמותו הקולנועית של פרופ' קינגספילד, המרצה חמור הסבר מהסרט (ומאוחר יותר גם סדרת טלוויזיה) "המרוץ אחר הגלימה".

רוח תחילת שנות השבעים הפרועה, שלפני מלחמת יום הכיפורים, ריחפה בחלל האוויר, ופכו זוכר את מחזור הסטודנטים כמחזור שובב. הוא עצמו הנהיג באחת השנים מרד כנגד המרצים, שזכור לחבריו וגם למרצים עד היום.

עימו במחזור למדו בין השאר, שלושה עתודאים: מני מאוטנר, לימים פרופסור למשפטים ודיקן הפקולטה; חנן מלצר, כיום שופט בית המשפט העליון; והרב אורי רגב, כיום אחד ממנהיגי המחנה הרפורמי. כל השלושה, כמו גם פכו, סיימו את לימודיהם בהצטיינות. הם חברים קרובים עד היום, ופעמים רבות פכו נעזר בהם ושמע לעצותיהם הנבונות בדילמות שהונחו על שולחנו כפצ"ר.

במקביל ללימודי המשפטים למד פכו גם בחוג ללשון, ושם הכיר את פרופ' אהרן דותן, מגדולי המומחים בדורנו ללשון העברית. פכו זוכר כיצד ניסה דותן לשכנע אותו להתמסר לקריירה אקדמית בתחום הלשון בלבד, משום ש"משפטנים יש די והותר". עד היום נמצאים השניים בקשר, ופכו התרגש עד מאוד כאשר פרופ' דותן ארגן בשנת 2012 ערב עיון מרתק באוניברסיטת ת"א, לכבוד ספרו של פכו על נתן אלתרמן וטוהר הנשק.

כמקובל באותה תקופה, התמחה פכו במסגרת האזרחית לפני החזרה לצבא. החל בספטמבר 1972, המאמנת שלו הייתה שופטת בית המשפט המחוזי הדסה בן-עתו. פכו זוכר מאוד לטובה את השופטת הדגולה, שממנה למד רבות, וגם עמה הוא נמצא בקשר הדוק עד היום. ההתמחות באותה תקופה נמשכה שנתיים, ופכו לא סיים אותה, לנוכח מלחמת יום הכיפורים וגיוסו לצה"ל. רק לאחר מספר שנים יסיים את ההתמחות – חצי שנה בפרקליטות מחוז ת"א (אזרחי), וחצי שנה בענף ייעוץ וחקיקה, כשמאמנו היה ראש הענף, אל"ם (מיל') זכריה כספי (לימים סגן הפצ"ר וחברו לכס השיפוט בבית המשפט המחוזי מרכז).

מלחמת יום הכיפורים

כמקובל במסלול העתודה דאז, כללו חופשות הקיץ מסלולי הכשרה קרביים. פכו היה בוגר קורס מ"כים ומא"גיסט. באותה תקופה לא תמיד הגיעו עתודאים לשיבוץ בפרקליטות. אחד מחבריו למסלול העתודה למשפטים (שנתיים לפניו), סרן יערי שטרן ז"ל, שובץ לחיל התותחנים ונהרג במלחמה באזור המיתלה, שבו לחם גם פכו.

שלושה שבועות לפני המלחמה (13.9.1973) נשא פכו לאישה את ציפי. באותו יום התחולל קרב אווירי בשמי סוריה (הידוע כיום שבו הופלו 13 מיגים), אשר בדיעבד בישר על המלחמה המתקרבת. נווט פנטום שהשתתף בקרב והגיע לחתונה באיחור, היה חברו הטוב של פכו, רס"ן אהרן כץ ז"ל, אשר נפל במלחמת שלום הגליל כסגן מפקד טייסת. מעגלי ההיסטוריה הביאו בשנת '83 את פכו לתפקיד נציג הפרקליטות הצבאית, במעמד חילופי השבויים שנערך בקונויטרה, כאשר הוחזרה גופתו של אהרן ז"ל.

המלחמה פרצה במפתיע. פכו, בעל הכשרה כרובאי 7, המתין לקריאה להתייצב, אולם זו לא הגיעה מיד, ועל כן זייף - הפרקליט הצבאי הראשי לעתיד - צו קריאה (אל דאגה - תחולת חוק השיפוט הצבאי על העברה פקעה זה מכבר), התייצב כפי ש"צווה", והוצב במפקדת קצין חי"ר ראשי. הוא צורף לגדוד חי"ר מאולתר שירד מיד לסיני (גדוד 9300). רוב הקצינים והחיילים סיימו זמן קצר קודם לכן את שירותם

בחטיבות החי"ר הסדירות. עם הגעת פלוגתו, לאזור מעבר המתלה, זוכר פכו הפגזה ארטילרית מצרית, ואת הרס"ר צועק לחיילים המופתעים לרדת בריצה מהאוטובוס ולתפוס מחסה.

על גדודו של פכו הוטלו משימות שונות באזור המיתלה, ובהן אבטחת לוחמי השריון והתותחנים בציר התעוזים. כדי להרגיע את אותם לוחמים, נקראו חבריו של פכו ברשת הקשר: "האדומים". פכו זוכר מאותה תקופה את ההפגזות, ואת התנועה קדימה לקראת הפסקת האש, כאשר במרחק כמה עשרות מטרים ממנו רצים חיילים מצריים נושאי מזוודות משונות למראה. הוא לא ידע אז, וכך גם חבריו לגדוד, שבמזוודות היו טילי ה"סאגר". עם הפסקת האש הייתה הפלוגה בקו הראשון, כחלק מן המצור על הארמיה השלישית.

באותה תקופת לחימה הגיע ציוד אמריקאי רב ב"רכבת" האווירית, ובו גם טילי "לאו". פכו מספר לנו על אירוע שבו אחד החיילים פתח זביל של טיל "לאו", שאותו חשב למשומש, ולחץ על ההדק מתוך סקרנות. פכו עמד ממש מאחורי החייל (מקום שאסור בטיחותית להיות בו) ולא נפגע ממש. המ"פ, סגן סופר, כינס מיד את כל הפלוגה, אמר לחיילים שחיוו של פכו ניצלו בנס, ודרש לשמור על הוראות הבטיחות. חברו של פכו מאותה תקופה, ועד היום, פרופ' חיים סומפולינסקי, עומד גם עתה על כך שפכו ניצל בזכות העובדה שהוא, חיים, קרא לו להתפלל יחד איתו. כך או כך, החייל הצעיר פכו התנסה אפוא היטב בחשיבותם של כללי הבטיחות. שנים לאחר מכן, כאשר טיפל לאורך שלושה עשורים בפרשות מורכבות של תאונות אימונים ותאונות מבצעיות, ועמד לא פעם בפני לחצים וביקורת, גם מנוגדת (בני משפחות נפגעות וגורמי תקשורת מצד אחד, וגורמים פיקודיים מצד שני), יכול היה פכו להשיב למבקרו כי חשיבות העניין מוכרת לו ולא רק מקריאת הפסיקה...

מספר שבועות לאחר הפסקת האש, עבר הגדוד לצידה השני של התעלה וסיים את הלחימה בגיבל עתקה, מול העיר סואץ. ואולם, העתודאי פכו, שכבר לחם כאיש חי"ר במלחמה בשירות **מילואים**, נקרא בנובמבר 1973, לפני המעבר לאפריקה, להתייצב לקורס קצינים בבה"ד 1, וכך החל את שירות **החובה** בצה"ל...

קורס קצינים, "קפיצה" קצרה לפרקליטות הצבאית, ולאחר מכן קורס קציני תותחנים

פכו סיים את קורס הקצינים בבה"ד 1 כחניך המצטיין הפלוגתי. הוא די משוכנע שאחת הסיבות לכך הייתה השתתפותו כלוחם במלחמה. פכו זוכר שגם בתרגילי האש בבה"ד 1 - לא הכול הקפידו על הוראות הבטיחות. כך למשל זכור לו שבעת הסתערות ירו המפקדים אש חיה בסמוך לצוערים כדי לדרבנם. נוהג נלוו נוסף שיהיה מקום לטפל בו בעתיד.

לאחר הקורס, הגיע פכו לפרקליטות הצבאית הראשית והוצב לתקופת לימודים קצרה בפרקליטות צפון, כאשר הפרקליט היה אריה נתיב (לימים סגן הפצ"ר). עד מהרה שובץ פכו למדור הדרכה, ובמסגרת זו הרצה במשך כחצי שנה, בבסיסי צה"ל ברחבי הארץ, הרצאות על חוק השיפוט הצבאי. פכו מספר לנו שהייתה זו חוויה טובה, שבמהלכה התוודע למאות קצינים בצבא ולמד להכיר היטב את יסודות חוק השיפוט הצבאי, חוק שילווה את דרכו המקצועית שנים רבות בהמשך הדרך.

באותה תקופה ביקש צה"ל לעבות את שורותיו בקצינים קרביים. המתיחות שאחרי המלחמה גאתה והיה חשש שהאש תתחדש. פכו הגיע למסקנה שעליו להתנדב ולצאת לקורס קציני תותחנים בשבטה שארץ כחמישה חודשים. אשתו הייתה אז בהריון, ורע"ן ארגון המיתולוגי של הפרקליטות דאז, רס"ן שלמה שניידר, התקשה להבין צעד זה של הקצין הצעיר. ואולם, פכו האמין שאם תפרוץ מלחמה עליו להיות חייל קרבי, ואכן, יצא לקורס הקשה. מפקדו היה תא"ל אריה מזרחי, מגיבורי הקרב על הגולן במלחמה. פכו נזכר במכתם קבוע שהיה שגור אז בפיו של מזרחי, שלימים שימש כקצין תותחנים ראשי: "שכל אחד ידאג לחלקת אלוהים הקטנה שלו". פכו זוכר לטובה מהקורס את מסעות הניוטים הממושכים על גבי זחל"מים בכל רחבי הנגב אך פחות נטה חיבה לנושאים הטכניים. בתו הבכורה של פכו נולדה ביום הסיום של הקורס. גם קורס זה סיים בהצטיינות, ואולם הוא עומד על כך שהציון המעולה לא "הגיע" לו, והוא ניתן רק בגלל הרושם הטוב שעשה על המפקדים בתרגיל הסיום.

גם לאחר שחזר לפרקליטות הצבאית, המשיך פכו במשך כחמש שנים לשמש כקצין תותחנים במינוי משנה בגדוד מילואים והמשיך לעבוד כל שנותיו בצבא את אות התותחן. פכו מספר שאת התעסוקה המבצעית

הראשונה בגדוד התותחנים ביצע בהזקת קו באזור אבו-רודס שבחוף ים סוף. הכישורים "המקצועיים" העיקריים שהפגין אז, היו משחקי שחמט, פינג פונג וכן סיפור בדיחות. כיוון שהיה טוב בשלושת אלה, מונה פכו לתפקיד הבכיר יחסית של קע"ת, קצין עמדת תותחים (שלפי תורת החיל דאז, שימש בתקופת לחימה כמפקד הסוללה).

במו ידיו :

"פילוסופיית החיים שלו : אל העיקר, תמיד אל העיקר, אל עצם עשיית הדברים במו ידיו!... שהרי העיקרון היה ללא ויתור : במו ידיו, במו ידיו ממש"...

(*"פרקי אליקי" – משה שמיר*)

בחזרה לפרקליטות

בדצמבר '74 התחיל פכו למעשה את שירותו הממושך במערכות המשפט הצבאי. העיתים יוליכוהו למסלולי ייעוץ, תביעה, סנגוריה ושיפוט. הוא מספר לנו על חלקו בליווי עשרות פרשיות מורכבות בתפקידיו השונים. חוט אחד שזור בכולן, ופכו אף מדגישו בפנינו פעם אחר פעם : החיפוש העיקש אחר העובדות לאשורן, והרצון להתחקות באופן אישי, לעיתים אף בלתי-אמצעי, אחר הדברים, וזאת כדי שיוכל להגיע לחקר האמת ולדון דין אמת לאמיתו.

גישתו זו תוביל את פכו לטוס במסוק מעל חוטי חשמל במכתש רמון כדי לשחזר תאונה אווירית קטלנית; להתחזות לחייל מילואים בדרגת סמל בגדוד מבצעי באזור חברון באינתיפאדה הראשונה, כדי לבדוק כיצד מבינים החיילים את כללי הפתיחה באש; לנסוע לקסבה בשכם כדי להבין אירוע קטלני שנחקר במצ"ח; לנסוע בעצמו בציר "פילדלפי" הנתון לירי בלתי פוסק באינתיפאדה השנייה; להתעקש מול היועץ המשפטי לממשלה על כתיבת מלוא העובדות בפרשת "קו 300", ועוד. לצד הקריאה היסודית של המסמכים, לא ויתר פכו על המגע האישי עם אנשי הצבא, בניסיון מתמיד להבין את עולמם ולהביאו במכלול השיקולים של המשפטן הצבאי בעת הכרעה בסוגיות שלפניו. כך, כשטיפל בתיק "צאלים ב'", נגש – יחד עם הפצ"ר אילן שיף - עם כל מפקדי סיירת מטכ"ל לדורותיהם, וזאת כדי להבין את דרכה המיוחדת של היחידה.

תפקיד ראשון במחלקת הייעוץ והחקיקה (וגם קצת בתביעה בפרקליטות חיל האוויר)

תפקידו הראשון של פכו היה בענף הייעוץ והחקיקה (יעח"ק), כיום מחלקה בת עשרות קצינים, אך אז הייתה ענף צנום שמנה כחמישה קצינים. ראש הענף היה זכריה כספי, וכפצ"ר שימש תא"ל צבי ענבר ז"ל. פכו החל ללמוד את חוק שירות הביטחון אצל המומחה לנושא, יצחק מירון, לימים עורך דין מוביל.

אחרי זמן לא רב, נדרש פכו בדחיפות לעבור לבית הירוק ביפו ולשמש כתובע צבאי בפרקליטות חיל האוויר (לשאלתנו, מציין פכו שבאותה תקופה לא היו תהליכי שינוי מסודרים ביחידה, וקצינים שובצו לעיתים מהיום להיום). פכו זוכר לטובה תקופה זו. הוא מספר לנו על תיק תאונה אווירית שבו טיפל, כתובע צעיר, בשנת 1975. מסוק צבאי התנגש בחוטי חשמל במכתש רמון והתרסק. בעקבות התאונה נהרג חייל. ועדת חקירה, בראשות מפקד טייסת, אשר בדקה את המקרה, לא מצאה כל התרשלות, ובדו"ח הוועדה נכתב שהיה קשה מאוד להבחין בעת הנחיתה בקווי החשמל. פכו רצה לבדוק את העניין בעצמו וביקש לצאת במסוק לאותו מקום, ובאותם תנאי ראות, כדי להיווכח האם ניתן היה להבחין בעמודי החשמל ובקווי החשמל, וכך למנוע את התאונה. פרקליט מרכז וחיל אוויר, סא"ל בנימין אושרי, קיבל את הרעיון ודרש לבצעו. כשהגיע לשם פכו במסוק, שהטיס יו"ר ועדת החקירה, התברר כי ניתן היה לראות בבירור את עמודי החשמל ואת החוטים. לפיכך, שונתה המסקנה והוגש כתב אישום.

בשנת 1976 חזר פכו ליעח"ק. את זכריה כספי כראש הענף החליף אהרן לוי. נושא הייעוץ המשפטי התקדם מאוד באותן שנים, הייתה מעורבות רבה מול המפקדים בתהליכים שונים ופורסמו קבצי חוות דעת. הענף היה עדיין קטן במספר אנשיו, וביחד עם פכו שירתו אז, בין השאר, יוסף תלרז, לימים ראש הענף וסגן הפצ"ר, וכן עודד פסנזון, לימים מפקדו הראשון של בית הספר למשפט צבאי. בין השאר שימש פכו כיועצו המשפטי של ראש מנהל הגיוס, והפך למומחה לחוק שירות ביטחון וליישומו.

פכו נזכר כיצד קיבל יום אחד טלפון מאהרן לוי, שביקש ממנו להצטרף לביקור פתע של היועץ המשפטי לממשלה, פרופ' אהרן ברק, במשרדו של ראש ענף הדין הבינלאומי, צבי אפרת. היו אלה ימי ראשית ההתנחלות בשטחים, ואהרן ברק הקשה על הקצין הצעיר בשאלה הבאה: האם לדעתו ניתן לפי חוק שירות ביטחון לגייס לצה"ל את כל המתישבים (האזרחיים) בנקודת יישוב מסוימת. כמתנדבים לשירות ביטחון, ובדרך זו להכשיר משפטית את נקודת היישוב (שתהיה כמעין בסיס צבאי). התברר כי היה זה רעיון של אריאל שרון ז"ל שהיועץ המשפטי לממשלה התבקש לבדוק.

ביעח"ק שירת פכו עד לשנת 1978, ולאחר מכן עזב את תחום הייעוץ והמשיך שנים רבות במסלול הפלילי, על מגוון תפקידיו. גם ממרחק השנים מדגיש פכו, כי השירות ביעח"ק, והעיסוק במשפט המנהלי, תרמו מאוד להתפתחותו המקצועית. כך, בעוד אשר מרבית הפצ"רים באו לתפקידם מהמסלול הפלילי המובהק, ללא התמחות בתחום הייעוץ, הרי בחלק לא מבוטל של הסוגיות שעלו בפניו כפצ"ר, נדרשה הבנה משפטית ביסודות המשפט המנהלי והחוקתי. ניסיונו של פכו מאותן שנים שבהן שירת כקצין צעיר בתחום הייעוץ המשפטי היו לו לעזר רב.

תובע פיקודי מרכז

בסוף שנות השבעים התרחבה גם משפחת פינקלשטיין, ובתקופה זו בחייו של פכו נולדו שתי בנותיו הגדולות של פכו, אפרת ומיכל. פכו מספר לנו כי באותה תקופה לא חשב על קריירה צבאית, וודאי שלא עלה על דעתו כי יהיה פצ"ר ביום מן הימים.

בשלב זה הצטלבה דרכו של פכו בזו של האלוף (מיל') אילן שיף, לימים הפצ"ר, נשיא בית הדין הצבאי לערעורים וסגן נשיא בית המשפט המחוזי בחיפה. פכו מדבר על אילן שיף בהערכה ובחום, ומכנהו "מורי ורבי". שיף הוא ששכנע את פכו להמשיך בשירות קבע, וממנו למד פכו רבות – בתחום המקצועי והאישי. מעתה יצעדו ביחד שיף ופכו שנות דור – כצמד בלתי נפרד במסלול השירות ובמעלה הפיקוד ביחידה: בפרקליטות מרכז (פרקליט ותובע פיקודי), בתביעה הצבאית הראשית (תצ"ר וסגן תצ"ר), כפצ"ר וכתצ"ר, וכנשיא בית הדין הצבאי לערעורים ומשנהו. גם לאחר תום שירותם הצבאי שירתו השניים כחברים לכס השיפוט בבית המשפט המחוזי בחיפה.

תחילת הדרך המשותפת הייתה ביפו, כאשר אילן שיף, שאז מונה כפרקליט פיקוד מרכז, הציע לפכו להיות התובע הפיקודי בחוליה. סגן הפרקליט היה דני בארי, לימים התצ"ר וכיום שופט שלום. דודו יהב, לימים סגן הפצ"ר, היה הסגור הפיקודי, והוא ופכו זוכרים את עצמם "מתקוטטים" מידי יום בבית הדין, כדרכם בקודש של תובע מול סגור.

אחת הפעמים הראשונות שבהן הופיע פכו הייתה בטיעון לעונש במשפטו של סגן פינטו שהורשע ברצח אזרחים בדרום לבנון במהלך "מבצע ליטאני" בתחילת 1978. עונש המאסר שהוטל על פינטו הומתק בהחלטה מעוררת מחלוקת של הרמטכ"ל דאז, רפאל ("רפולי") איתן ז"ל.

תפקיד התובע הפיקודי זימן לפכו "מכל טוב" המשפט הפלילי הצבאי. אחד מהתיקים הזכורים לפכו היה פרשיית שוחד מסועפת שעסקה בחיילים שקיבלו הטבות, לא גדולות, מאזרחים נהגי משאיות בבקעת הירדן. החיילים הועמדו לדין ונענשו בעונשי מאסר חמורים (עד שנה וחצי מאסר בפועל). לאחר זמן, התעניין פכו לדעת מה עלה בגורלם של השותפים האזרחיים, ונדהם מהתארכות ההליכים המשפטיים בעניינם של נהגי המשאיות ושל בעלי החברות – אלה שנהנו למעשה מההטבות – ומהעונשים הקלים שהוטלו עליהם בסופו של דבר. לראשונה עמד פכו, שנים רבות לפני שטענות "הגנה מן הצדק" החלו להישמע במקומותינו, על פערי האכיפה שבין הצבא והאזרחות, וכן על ההבדל במהירות הטיפול. מאוחר יותר, כאשר נשמעו כלפי המערכת הצבאית טענות בדבר דרך ניהול החקירות או רמת הענישה בתיקי תאונות, המקלות כביכול לעומת מערכת האכיפה האזרחית, ידע פכו להציג מראה למותחי הביקורת - גם מתוך החוויה הראשונית שחוה באותו תיק שוחד.

באותן השנים ניטעה בפכו התובנה, שהחיילים בצה"ל אינם אנשים "רעים" או בעלי אופי עבריני, ועל כן אין הכרח בדרך כלל למצות עמם את הדין. לאחר שנים, כמשנה לנשיא בית הדין הצבאי לערעורים, הולכה גישתו זו של פכו, בין השאר, לכתבת החלטות חדשניות בכל הנוגע לשאלת מעצרים של חיילים עד תום ההליכים המשפטיים עקב שימוש ספוראדי בסם מסוכן.

פרק ב' – ובו יסופר בעיקר על פרשות מפורסמות ותיקים שהטביעו חותם

סגן תצ"ר ושופט צבאי (גלגול ראשון)

בשנת 1980 התמנה אילן שיף לתצ"ר, ופכו (שעוד נשא דרגת סרן) הפך לסגנו. בתביעה הצבאית הראשית של אז שירתו בין חמישה לשישה קצינים. זהו תפקיד מרכזי ורב חשיבות (עד היום). התצ"ר הוא יד ימינו של הפצ"ר בפיקוח מקצועי על אכיפת הדין בחוליות הפרקליטות השונות, והוא המטפל בערעורים ובכתבי האישום שהוגשו בבית הדין הצבאי המיוחד נגד קצינים בכירים. הבולט שבהם אז, היה תיק שניהלו התצ"ר ופכו סגנו כנגד קצין משטרה צבאית ראשי (קמצ"ר), תא"ל ברוך ארבל. מדובר באחד מהתיקים הבולטים שבתולדות הפרקליטות הצבאית - תיק שבו הורשע הקמצ"ר בעבירת שוחד ובושרת עבירות של התנהגות שאינה הולמת. בין השאר הורשע הקצין בגין העברת בנו של איש עסקים מקורס טיס למשטרה הצבאית, בתמורה להבטחה לעזור לקצין לאחר שחרורו מתפקיד הקמצ"ר. מאחר שמדובר היה בקצין המשטרה הצבאית הראשי, המפקד גם על המשטרה הצבאית החוקרת (מצ"ח), החלה החקירה על ידי שירות הביטחון הכללי – בלתי ייאמן בראייה של היום - ולאחר מכן עברה החקירה למשטרת ישראל. להרכב השופטים בבית הדין הצבאי מונו שופטים חיצוניים, וכאב"ד שימש שופט בית המשפט המחוזי בת"א, אורי שטרומן.

לאחר סיום תפקידו, בשנת 1982, מונה פכו לתפקיד שופט בבית הדין הצבאי פיקוד דרום שבקסטינה (מפקדת זרוע היבשה טרם הוקמה...). היה זה מעבר ראשון לשפיטה הצבאית שאחריו חזרה לפרקליטות הצבאית, מהלך שעליו יחזור פכו מאוחר יותר. פכו אהב את תפקיד השיפוט ואת הכתיבה. נשיא בית הדין הצבאי היו אז עודד מודריק ואחריו יורם צלקובניק, שניהם כיום שופטים מחוזיים. כשופט צבאי עסק פכו בתיקי נפקדים וסמים, אבל גם בתיקי ביזה בלבנון ובתיקי תאונות אימונים. נשיא בית הדין הצבאי לערעורים היה האלוף חיים נדל (היה זה לפני הרפורמה בדין הצבאי שבעקבות ועדת שמגר, ובאותם ימים נשיאי יחידת בתי הדין הצבאיים (יבד"ץ) לא היו משפטיים). האלוף נדל סייר בלבנון יחד עם השופטים, ופכו הגיע לביירות, לצידון ולצור. בצור ראה את בניין הממשל שלימים נהרס בפיגוע טרור, אירוע שבו יעסוק כתצ"ר, זמן קצר לאחר מכן.

תצ"ר (גלגול ראשון)

בשנת '83 יצא התצ"ר אורי שוהם ללימודים בבית הספר של הפרקליטות הצבאית האמריקאית בשרלוטסוויל, וירג'יניה, ופכו נקרא למלא את מקומו, תפקיד שאותו מילא כשנה. פכו היה אז בן 32 ונשא דרגת רס"ן. חרף התקופה הקצרה, זוכר פכו בחום את התפקיד, את הקצינים ששירתו תחת פיקודו, ואת הפרשות המרתקות שהתגלגלו לפתחו.

אחת מהן היא פרשת בניין הממשל הצבאי בצור שקרס בפיגוע מכונית תופת, אשר פרצה למתחם, לאחר קיומה של התרעה מוקדמת. פכו הגיע למסקנה שישנה אחריות פיקודית לשורה של קצינים, וביניהם גם לרמטכ"ל עצמו, רא"ל משה לוי המנוח. הוא זוכר שהגיע לפצ"ר, תא"ל דב שפי, עם טיוטת חוות דעת, ובה

המסקנה כי יש מקום להעיר גם לרמטכ"ל. הימים קדמו לפרשת "צאלים ב'", והפצ"ר נרעש מעצם המחשבה להעיר לרמטכ"ל. ואולם, הוא קיבל את המלצת התצ"ר, וכך נעשה.

פכו זכה לשבחים מהיועץ המשפטי לממשלה, פרופ' יצחק זמיר, על חוות הדעת שכתב בעניין זה. בדיון המסכם אצל היועץ המשפטי לממשלה, ציין פרופ' זמיר כי התרשם מיד מכתובתו הבהירה של פכו, והדבר הזכיר לו את הסיפור על נבחרת ישראל בכדורגל שנסעה לתחרות במוסקבה בשנת 1957: הנבחרת הלכה לתיאטרון הבולשוי, אך יעקב חודורוב ויהושע גלזר יצאו לאחר דקות ספורות. כשנשאלו מדוע, הם השיבו שהבינו מיד את הפרינציפ. משום כך גם ביקש יצחק זמיר מפכו, מאוחר יותר, להיות חבר בוועדת בלטמן לחקר אירוע "קו 300", פרשה שטלטלה את המדינה.

פכו התצ"ר טיפל גם בחלקם של אנשי צבא שהיו חברי "המחתרת היהודית". מדובר כזכור בקבוצה יהודית שעסקה בתכנון ובביצוע מעשי חבלה וטרור קשים בשטחי יהודה ושומרון. חלק קטן מהם היו אנשי צבא, ופכו כתצ"ר ליווה את החקירה והאכיפה, ובכלל זה את השעייתם והדחתם מהצבא.

פכו מזכיר מקרה בו גזר בית המשפט הצבאי בלוד (בית משפט זה כבר אינו פועל מאז שלהי שנות התשעים של המאה שעברה) עונש מוות על מחבלים אזרחי ישראל שרצחו את החייל אבי ברומברג ז"ל. בית המשפט הצבאי בלוד שפט על פי תקנות ההגנה (שעת חרום), 1945, והיה מוסמך להטיל עונש מוות. אולם, לנוכח המשמעות הרבה שנודעת להטלת עונש מוות ולביצועו, הנוהג היה שתובע צבאי לא יבקש הטלת עונש זה אלא באישור מפקדיו, ואלה היו חייבים להתייעץ עם הרמטכ"ל ועם שר הביטחון. באותו מקרה, התובע הצבאי ביקש מיוזמתו מבית המשפט כי יטיל עונש מוות, ומבלי שפנה כלל לפכו ולפצ"ר לקבלת אישור, ובית המשפט קיבל את הבקשה. לאחר ההתייעצויות המתחייבות, הופיע פכו כתצ"ר בפני בית הדין הצבאי לערעורים, בהרכב מיוחד של המישה שופטים, וביקש כי יתקבל ערעור ההגנה, וכי עונש המוות יומר בעונש מאסר עולם. כך אכן פסק בית הדין הצבאי לערעורים, תוך שקבע כי בנושא זה של הטלת עונש מוות - על בית המשפט הצבאי לתת משקל רב לעמדת התביעה הצבאית, השוקלת שיקולים רחבים לאחר התייעצות עם גורמי הביטחון הבכירים ביותר.

לימודי דוקטורט

בשנת '84 חזר אורי שוהם מארה"ב לתפקיד התצ"ר, פכו לקח פסק זמן ויצא ללימודי דוקטורט באוניברסיטת בר אילן. נושא הדוקטורט: סוגיית הגיור, היינו אותה פעולה משפטית שבה הופך הנוכרי ליהודי - בראייה הלכתית, משפטית והיסטורית. אל הנושא המורכב, שאינו יורד מסדר היום הציבורי בישראל, התוודע פכו כבר בזמן לימודי התואר הראשון, בקורס דיני המשפחה אצל פרופ' מנשה שאווה ז"ל, ואז כתב עבודה מקיפה בנושא, יחד עם חברו אורי רגב. באותן שנים התנהלו מאבקים סוערים בנושא "מיהו יהודי?", שחוללו גם משברים פוליטיים. פכו התמסר בשקדנות לחווייה האקדמית וישב כל יום מבוקר ועד לילה בספרייה, תחת הדרכתו של מנחהו, דיקן הפקולטה למשפטים בבר אילן, פרופ' שלום אלבק. מאוחר יותר יהפוך חיבור הדוקטורט לספר יסוד במדעי היהדות ("הגיור - הלכה ומעשה"), בהיותו המחקר ההלכתי והמשפטי המקיף הראשון של הגיור בדיני ישראל.

פכו מספר לנו כי פרופ' אלבק, הידוע כאדם קפדן, הפציר בו שלא לחזור לפרקליטות הצבאית, אלא להתמסר למחקר ולכתיבת ספרים בתחום המשפט והמשפט העברי, שכן אלה הדברים שנשארים אחרינו. אלא שעד מהרה חזר פכו גם חזר לעיסוקיו המשפטיים בפרקליטות הצבאית, ועמו ממשיך גם סיפורנו. שכן, באותה תקופה הקדיש פכו חלק ניכר מזמנו לתברותו בצוות החקירה, בראשות פרקליט המדינה יונה בלטמן המנוח, שעסק בפרשת קו 300.

חבר צוות בלטמן לחקירת פרשת קו 300

פרשת קו 300 טלטלה את הממסד הביטחוני והמשפטי החל מאמצע שנות ה-80, כאשר התברר ששניים מהמחבלים, חוטפי אוטובוס "אגד" בקו 300 שנוסעיו חולצו בפעולה צבאית מהירה, הורדו מהאוטובוס בעודם בחיים, אולם חוסלו זמן קצר לאחר מכן. האירוע התרחש ביום 12.4.1984 ברצועת עזה, שאליה הובילו החוטפים את האוטובוס. מי שפיקד על פעולת החילוץ היה קצין חי"ר וצנחנים ראשי (קחצ"ר) דאז, תא"ל יצחק מרדכי. הניסיון להסתיר את העובדה שהשניים נתפסו בחיים והוצאו להורג ללא משפט לא הצליח, לאחר שבתמונה של אלכס ליבק בעיתון "חדשות" נראה אחד המחבלים כשהוא מובל חי ושלם אחרי שהורד מהאוטובוס. בעקבות סערה ציבורית שפרצה, מינה שר הביטחון ארנס ועדת חקירה צבאית.

בראש ועדת החקירה עמד האלוף מאיר זורע, וחבר הוועדה הנוסף, לפי דרישת ראש השב"כ, היה איש השב"כ יוסי גינוסר המנוח. אילן שיף, אז הסצ"ר, מונה ליועץ המשפטי של הוועדה. ועדת זורע קבעה כי מותם של המחבלים נגרם עקב שברים בגולגולת, אך היא לא קבעה מי גרם למותם. לפי מסקנות הוועדה

שני המחבלים הוכו למוות על ידי חיילים זועמים, כשרק חשוד אחד זוהה על ידי הוועדה, והוא תא"ל יצחק מרדכי (שהודה כי היכה בקת אקדחו את אחד המחבלים במהלך חקירתו לאחר שהורד מהאוטובוס – מכה שלא גרמה לו פגיעה של ממש). רק לאחר כשנתיים התגלה כי אנשי שב"כ הם שהרגו אותם בהוראה מפורשת של ראש השב"כ, אברהם שלום ז"ל. בוועדת זורע הייתה גרסת השב"כ כי שני המחבלים הובלו לבית חולים, ושם התברר דבר מותם. אנשי השב"כ העידו בוועדת זורע עדויות שקר והפנו את האצבע המאשימה כלפי יצחק מרדכי. חבר הוועדה, איש השב"כ יוסי גינוסר, שימש למעשה כ"סוס טרויאני", ותיאם את עדויות השקר של אנשי שב"כ בפני הוועדה.

ועדת זורע פעלה כוועדת חקירה מכוח חוק השיפוט הצבאי, ולכן לא ניתן היה להעמיד את מרדכי לדין בעקבות מסקנותיה. היועץ המשפטי לממשלה, פרופ' יצחק זמיר, סבר שיש צורך בחקירה משטרתית. השב"כ, שמעולם לא נחקר על ידי המשטרה, התנגד לכך וזכה לתמיכת ראש הממשלה. ההסדר שעליו הוחלט לבסוף היה מינוי "צוות חקירה", בראשות פרקליט המדינה, יונה בלטמן ז"ל. פכו, התובע הצבאי הראשי, מונה כחבר הצוות כנציג הצבא, לפי דרישה מפורשת של יצחק זמיר. בצוות היו מספר חברים, ואולם רק לבלטמן ולפרקליט נוסף הוענקו סמכויות חקירה של שוטרים. הצוות החל לחקור, ואט אט הגיע פכו למסקנה כי החלק הארי של האלימות בשטח כלפי שני המחבלים בוצע על ידי אנשי השב"כ. היה זה בראש ובראשונה בעקבות עיון מעמיק בעדויות שגבתה ועדת זורע.

פכו מדגים לנו את אחת ה"הארות" שעלו בראשו: הגם שהמחבלים נמסרו לידי אנשי שב"כ, קרא פכו בעדויות של אנשי שב"כ רבים תיאור מוזר על אנשים מזוקנים חובשי כיפות שהיכו את המחבלים לאחר שהובלו לשדה סמוך. פכו חשד מיד כי זו הדרך של אנשי השב"כ להרחיק את החשד מהם, שכן הם היו ללא כיפות וללא זקנים. בנוסף, בחלק מהעדויות עלה בבירור כי גם אנשי שב"כ ואנשי משטרה השתתפו בהכאת המחבלים. יחד עם זאת, מדגיש פכו כי לא העלה בדעתו את האפשרות – זו שהתגלתה לאחר שנתיים – שאנשים בכירים בשב"כ הסיעו את המחבלים, לאחר חקירתם בשטח בידי השב"כ, עצרו במקום מבודד, ושם רוצצו את ראשיהם באבנים.

פכו הצביע שוב ושוב על התימוכין לעמדתו בחומר הראיות, וחלק על פרקליט המדינה שאימץ את הקונספציה שגובשה ע"י ועדת זורע. פכו אף חש, שבהיותו איש צבא, הוא נחשד כמי שרואה את תפקידו בהגנה על הקצין הבכיר מרדכי. אין שחר לחשד זה, מסביר לנו פכו, והוא אף מציין שבכלל לא דיבר עם מרדכי במשך כל אותה תקופה. כמו כן, אנשי משרד המשפטים, אשר היו היחידים שלהם הוענקו סמכויות חקירה, לא שיתפו את פכו בחקירת אנשי השב"כ.

נקודה נוספת הייתה רפואית-משפטית, והיא האם בכלל יש קשר סיבתי בין ההכאה שהיכה מרדכי באקדחו את אחד המחבלים (או את שניהם) לבין המוות. פכו סבר שלא הוכח קשר סיבתי כזה, ושכל מקום יש הכרח לקבל בנושא זה חוות דעת מקצועית אובייקטיבית של נירולוג או נירוכירורג.

מכל מקום, פרקליט המדינה גיבש טיוטת חוות דעת מסכמת, שלפיה יש לראות ביצחק מרדכי את האחראי להריגתם של שני המחבלים. פכו לא הסכים ושלח חוות דעת נגדית ליועץ המשפטי לממשלה ולפרקליט המדינה. הוא הדגיש כי מן הראוי להשלים ולחקור את הפן הרפואי, כאמור, וכי לפי החומר הקיים אין כל אפשרות משפטית לראות את יצחק מרדכי כמי שגרם למות המחבלים.

בסופו של דבר הוחלט על גביית עדויות ממומחים נוספים, ובחוות הדעת הסופית התקבלה עמדתו של פכו בדבר העדר קשר סיבתי בין מה שיוחס למרדכי לבין מותם של המחבלים, ועל כן הוחלט כי אין להעמיד את מרדכי לדין באשמת הריגה. עם זאת, היועץ המשפטי לממשלה המליץ למעשה כי מרדכי יועמד לדין בבית דין צבאי בעבירות של גרימת חבלה חמורה והתנהגות שאינה הולמת.

פכו מגלה לנו גם את דבר קיומה של מחלוקת חריפה נוספת, בנושא רגיש מאוד, בינו לבין חברי הוועדה. הוא עמד על כך שבחוות הדעת המשפטית יובא כל חומר הראיות העובדתי הרלוונטי, כמושכל יסוד שחונך עליו בפרקליטות הצבאית. ואולם, כשקרא את טיוטת חוות הדעת גילה להפתעתו שעובדות חשובות רבות לא הובאו כלל בטיטה, ובמיוחד אמורים הדברים לגבי דברי עדים בוועדת זורע באשר למעורבותם באירוע של בכירים בשב"כ, לרבות ראש השב"כ עצמו. על כן הודיע פכו שאינו מוכן לחתום על חוות הדעת, ובעקבות זאת כונס דיון אצל היועץ המשפטי לממשלה עצמו, בנוכחות פרקליט המדינה וכל צמרת לשכת היועץ המשפטי לממשלה ופרקליט המדינה (בין השאר דורית ביניש, יהודית קרפ ויהודית צור). לאחר שמיעת הנוכחים פסק יצחק זמיר, כי אותם עיקרי עדויות מחשידות אמנם יובאו, אך זאת בנספח מיוחד לדו"ח, שפכו התבקש לכותבו. פכו מעיר בציניות שחוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה לא פורסמה ברבים, וקל וחומר אמורים הדברים לגבי הנספח הסודי שחיבר פכו. אלה שוכנים כנראה עד היום בכספת סודית במשרד המשפטים או בארכיון המדינה.

בסופו של דבר, לא קיבל הפצ"ר בן-ציון פרחי את המלצת היועץ המשפטי לממשלה, והחליט כי יצחק מרדכי יועמד לדין משמעתי בלבד בעבירות פחותות. קצין השיפוט היה האלוף חיים נדל, והוא החליט, ביום 18.8.1985, לזכות את יצחק מרדכי, לאחר שהשתכנע כי הכוח שהפעיל היה סביר.

רק לאחר זמן יתוודו שלושה מבכירי השב"כ על מערכת הטיוח ובידוי הראיות שהתנהלה בוועדות זורע ובלטמן, ואז תתגלה האמת. פכו עצמו שהה בחופשה באיטליה וקיבל שיחת טלפון מיוחדת מיצחק זמיר, שבה נמסר לו כי צדק בתחושותיו. גורמים נוספים במשרד המשפטים, שלא שבעו נחת מהעמדות "העצמאיות" שגילה פכו במהלך דיוני הוועדה, מצאו אף הם דרך להתנצל בפניו.

פכו מספר לנו כי באותה עת חש במלוא עוזה את הסכנה של ההשתעבדות לקונספציה, שגם בכירי המשפטנים במדינה לא היו חסינים מפניה. את הלקחים שלמד מחברותו בצוות בלטמן, הוא נושא עימו מאז לאורך כל תפקידיו: ההכרח בבחינה מדוקדקת של העובדות, כתיבה ופירוט של כל חומר הראיות הרלוונטי, אומץ להביע את דעתך ולהתעקש עליה, גם אל מול גורמים בכירים ומערכת לחצים. כל אלה ילוו את פכו במבחנים הקשים שעוד נכוננו לו וליחידה בהמשך.

סצ"ר

מהלימודים האקדמיים חזר פכו בשנת '87 לתפקיד הסגור הצבאי הראשי. הוא מודה כי בתחילה הרגיש מעט מוזר "לחצות את הקווים", אולם עד מהרה נסחף בעשייה והתאהב בתפקיד. בתפקידו כסצ"ר פיקד פכו על הסגורים הצבאיים והרבה להופיע בפני בית הדין הצבאי לערעורים, פעמים רבות מול פקודתו בעבר ובעתיד, סגנית התצ"ר דאז, עינת רון.

"ליל הגלשוניים"

היה זה פיגוע קשה, שהתרחש ב-25 בנובמבר 1987, זמן קצר לפני תחילת האינתיפאדה הראשונה. מחבל רכוב על גלשון אווירי, ריחף משטח לבנון ונחת ליד מחנה צבאי בצומת "גיבור", סמוך לקריית-שמונה, והרג ביריות חמישה חיילים בתוך המחנה ועוד חייל נוסף לפני כן. התגובה הרפה של ש.ג. המחנה, שנמלט מיריות המחבל, עוררה סערה בצבא.

פכו ייצג במקרה זה את קצין המבצעים החטיבתי, אשר שימש באותו לילה כקצין תורן, ואשר נטען כלפיו שלא חתר ליצירת מגע עם המחבל ולא שלט באירוע. הקצין, לעומת זאת, טען שהוא נקט פעולות כוננות, אך אלה מוקדו כלפי "חוץ" ולא כלפי "פנים", וזאת בהתאם למשימה שהוגדרה ליחידתו שהיא הגנה על יישובי הסביבה. בעקבות התחקיר פורסמה הודעה רשמית, ולפיה הורה הרמטכ"ל, רא"ל דן שומרון ז"ל, כי הקצין יורחק מצה"ל, וכי ייפתחו נגדו הליכים משפטיים. כך גם הודיע הרמטכ"ל בהופיעו בטלוויזיה. פכו פנה לראש מנהל הסגל בדרישה שהוועדה להתרת התחייבויות שבראשה הוא עומד, האמורה לשמש כגוף עצמאי, לא תדון בעניינו של הקצין; זאת, לנוכח ההתבטאות המפורשת של הרמטכ"ל, ולאחר ששאלת אחריותו של הקצין הייתה אמורה להיבחן בעת משפטו בבית הדין הצבאי.

משסורבה פנייתו הגיש פכו, בשמו של הקצין, עתירה לבג"ץ, בבקשה לעכב את כינוס הוועדה, שנועד למחרת, עד לסיום משפטו של הקצין. בד בבד הוגשה בקשה למתן צו ביניים מידי כנגד כינוס הוועדה. פכו מספר לנו כיצד הגיעו הוא ומזכיר בית המשפט העליון (שמריהו כהן המנוח), בשעת לילה מאוחרת, לביתה של השופטת התורנית, שושנה נתניהו. לאחר עיון בעתירה, הוציאה השופטת צו ביניים האוסר על כינוסה של הוועדה עד לשמיעת העתירה. החלטה שיפוטית זו, שפורסמה בכלי התקשורת, עוררה הדים רבים. הייתה זו הפעם הראשונה שבה הגישה הסנגוריה הצבאית עתירה מסוג זה, שכוונה למעשה כנגד החלטתו של הרמטכ"ל שהקצין יסיים לאלתר את שירותו. גורמי הפיקוד בצה"ל, וגם צמרת הפרקליטות הצבאית, לא שבעו נחת במקרה זה מההחלטה של בג"ץ, ואולם עצם קיום ההליך על ידי הסנגוריה הצבאית ביסס את עצמאותה והעלה את יוקרתה.

מאוחר יותר ייצג פכו את הקצין גם בהליכים בפני בית הדין הצבאי, אשר הסתיימו בהסדר טיעון, שלפיו נמחקה העברה של התנהגות שאינה הולמת שיוחסה לו, והוא הודה בעבירת התרשלות בלבד. הסדר הטיעון גם הבטיח שלא ייגזר על הקצין עונש מאסר בפועל. בדיעבד, עלו בפכו הרהורים, האם נכון היה לסיים את התיק בדרך זו, או שמא מוטב היה למצות את ההליך ולאפשר לקצין להראות כי נהג כמצופה. מכל מקום, הקצין בחר לסיים את העניין בהסדר טיעון. זוהי דוגמה מובהקת לדילמה מקצועית קשה של סגור.

אין צורך לומר שכחלק מההכנות לתיק יצא פכו לסייר בזירת האירוע, וגם שנים רבות לאחר מכן, בספורים של היחידה, לקח את פקודיו למקום וסיפר את פרטי האירוע במקום שבו התרחש.

"פרשת אנקונינה"

זמן קצר לפני כניסתו של פכו לתפקיד הסצ"ר, התקבל – לפי המלצת ועדת שמגר – תיקון החשי"ץ המאפשר להגיש ערעור, ברשות, לבית המשפט העליון, על פסק דינו של בית הדין הצבאי לערעורים. כסגור צבאי ראשי מיהר פכו לפעול לפי התיקון לחוק, והוא מספר לנו על מספר הליכים שהתבררו בפני בית המשפט העליון.

החשוב מביניהם היה פרשת אנקונינה, שבה פסק בית המשפט העליון הלכה ראשונה במעלה בתחום כללי הפתיחה באש והגנת הצידוק בדין הפלילי. התיק עצמו עסק באירוע שאירע בנובמבר 1986, לפני תחילת האינתיפאדה הראשונה, אולם אבני הדרך שנקבעו באותו מקרה הוסיפו ללוות את היחידה ואת פכו בתקופה המתאגרת שבאה לאחריה. המדובר במפקד מחסום בדרגת סמל, אשר הוטל עליו לחסום את צומת בית להיה שברצועת עזה לאחר אירוע של דקירת ישראלי בעיר עזה. בצומת החלו להיווצר טורים ארוכים של מכוניות, ומספר כלי רכב ביקשו להסתובב ולנסוע לאחור. באחד המקרים הורה סמל אנקונינה לנהג לעצור, ומשלא שעה הנהג לצעקותיו, ירה החייל באוויר ולאחר מכן לכיוון גלגלי הרכב. הנהג נהרג כתוצאה מהירי, והחייל הועמד לדין כאחראי לגרימת מותו.

במשפט עלתה השאלה האם פעל החייל בהתאם להוראות הפתיחה באש, והאם תוכר לו הגנת הצידוק וכן האם פעל בסבירות. שאלות אלה התעצמו נוכח אי בהירות לגבי כללי הפתיחה באש שניתנו לחיילים. ההכרעה הייתה קשה, ולראיה – בשתי הערכאות הצבאיות הורשע החייל ברוב דעות, כאשר דעת המיעוט סברה שיש לזכות אותו. פכו, שייצג את החייל בשתי הערכאות, הגיש בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון, ודיון ארוך התנהל בבקשה זו בפני נשיא בית המשפט העליון, מאיר שמגר. לדיון מול פכו, הסצ"ר, התייצב אורי שוהם, התצ"ר. הנשיא שמגר החליט לקבל את בקשת הסגוריה הצבאית והתיר את הגשת הערעור.

אנקדוטה מעניינת מאותו דיון, נוגעת לכוח זכרוננו של הנשיא שמגר. אורי שוהם ופכו התכוננו כמובן היטב לדיון והכירו את כל התקדימים הרלוונטיים. ואולם שניהם הופתעו כאשר הנשיא שמגר שאל אותם האם מוכר להם עניין **הטשואל**. השניים השיבו בשלילה. לימים התברר לשניים שאין זהו שמה של הלכה שיפוטית, אלא שמו של חייל שנערכה נגדו חקירת מצ"ח בשנות השישים. הטשואל היה שוטר צבאי שירה לעבר עריק שברח ממעצר, וכתוצאה מהירי נהרג העריק. הדילמה המשפטית שהתעוררה הייתה מהו היקף ההגנה המשפטית של צידוק "בביצוע הדין", אותה סוגיה עקרונית שהתעוררה בפרשת אנקונינה. מי שכתב את חוות הדעת המשפטית היה הפצ"ר עצמו באותה עת, מאיר שמגר, שעתה כיהן כנשיא בית המשפט העליון.

התיק עצמו נקבע לדיון לאחר שפכו סיים את תפקיד הסצ"ר ומונה לתצ"ר. הוא זוכר כי קיבל ממזכירות בית המשפט העליון שני זימונים, אחד כבא כוח המערער ואחד כמשיב. כמובן שפכו היה מנוע מלהופיע בעצמו, וכמוהו גם אורי שוהם שהתמנה בינתיים כנשיא הראשון של בתי המשפט הצבאיים באיו"ש. בית המשפט העליון החליט פה אחד לקבל את הערעור וזיכה את אנקונינה. זאת, על אף שברמה העקרונית צמצם פסק הדין את תחולתה של הגנת הצידוק וקבע כי חייל (או שוטר) יהיה מוסמך לפתוח באש, רק כלפי חשוד בביצוע פשע **המסכן** את החיים או את שלמות הגוף. עם זאת, לגופו של עניין, קבע בית המשפט כי בנסיבות האירוע עמד אנקונינה גם במבחנים המחמירים, והוא זוכה כאמור.

הלכת אנקונינה הפכה לאבן דרך בתחום כללי הפתיחה באש, נושא אשר יעסיק רבות את פכו כתצ"ר, כשופט וכפצ"ר.

פכו מסכם את תפקיד הסגור הצבאי הראשי בסיפוק רב, לאחר שפעל לביצור עצמאות הסגוריה הצבאית ויכולתה לאתגר את מערכות המשפט הצבאיות גם בפני בית המשפט העליון. אם לרוב הגיעו הפצ"רים לתפקידם לאחר ששירתו במסלול התביעה-פלילי, הרי לתחושתו של פכו, המסלול המגוון מאוד שעבר, הכולל ייעוץ והדרכה, שיפוט, תביעה וסגוריה, הקנה לו כלים טובים ומבט רחב שעזרו לו מאוד למלא את תפקידו המורכב כפרקליט הצבאי הראשי. פכו מוסיף ומעיר כי שלושת הפצ"רים האחרונים שימשו במסלול שירותם בפרקליטות הצבאית גם כסגורים הצבאיים הראשיים.

תצ"ר (גלגול שני) – תיקי אינתיפאדה ותאונות אימונים

ביוני 1988 מקודם פכו לדרגת אל"ם ומתחיל קדנציה שנייה, ארוכה ומלאת אתגרים בתפקיד התובע הצבאי הראשי, תפקיד אותו ימלא עד לשנת 1993. האינתיפאדה הראשונה, שהחלה כחצי שנה קודם לכן,

תערום על שולחנם של הפצ"ר ושל התצ"ר עשרות תיקי פרשיות מורכבות ותביא את הפרקליטות הצבאית אל אור הזרקורים, וגם אל הביקורת הציבורית.

בחודשים הראשונים שררה אי בהירות פיקודית ונורמטיבית. היו הוראות שונות שקיבלו החיילים, ובתקופה מסוימת רחש השטח שמועות על הנחיה "לשבור ידיים ורגליים" של מתפרעים. רק בסוף חודש פברואר 1988 הוצאה, ביוזמת הפצ"ר אמנון סטרשנוב, אגרת הרמטכ"ל שהבהירה את נושא השימוש בכוח ומגבלותיו, הבהירה את המותר ואת האסור ואסרה על שימוש בכוח כאמצעי ענישה.

כאמור פכו מונה לתפקיד התצ"ר ביוני 1988, ועליו הוטל לטפל באותם אירועים חמורים שהתרחשו בתקופה הראשונה, וגם לאחר מכן. פרשה רדפה פרשה, ולתיקים הוצמדו כינויים כגון: "משפט גבעתי א'", "משפט גבעתי ב'", "משפט גולני" ופרשת ה-CBS. בתיק גבעתי א', נקרא הרמטכ"ל עצמו להעיד, ולבקשת הפצ"ר בא פכו עצמו לאולם בית הדין בקסטינה וייצג את התביעה בחקירת הרמטכ"ל.

בתיק אחר, משפט גולני, נקלע פכו לוויכוח נוקב עם הפצ"ר. המדובר בפסק דין שבו זוכה קצין בדרגת סג"ם מעברה של גרימת חבלה חמורה לצעיר שנתפס והוכה על ידי חיילים לאחר שהשליך לעברם אבנים. הקצין פעל לפי פקודה, ובמשפטו עלה כי ההוראות הגיעו מהדרגים הגבוהים ביותר בשרשרת הפיקוד. פסק הדין ייזכר, בין השאר, בעקבות התנסחות לא מוצלחת של בית הדין הצבאי, לפיה המדיניות – כפי שהבינוה דרגי השטח – הייתה של: "חוסך שבטו שונא בן-דודו"... הפצ"ר והתצ"ר סברו שפסק הדין מוטעה, ואולם בעוד הפצ"ר סבר שיש לערער על פסק הדין, גרס פכו שאין מקום לעשות כן, וזאת משורה של נימוקים. אחד מהנימוקים היה שאין לערער על זיכוי של הקצין הזוטר מבלי שיינקטו הליכי חקירה והעמדה לדין כנגד הדרגים הבכירים. לפי חוק השיפוט הצבאי נתונה סמכות הערעור על פסק הדין בידי התצ"ר ולא בידי הפצ"ר (הפצ"ר מוסמך להורות על הגשת ערעור רק על פסק דינו של בית הדין הצבאי המיוחד). לאחר התלבטות, החליט פכו שלא להגיש ערעור, החלטה שזכתה לביקורת אך גם להבנה.

משפט יהודה מאיר

משפט מפורסם ביותר, שכונה גם "משפט האינתיפאדה", ואשר פכו שימש בו כתובע, היה משפטו של אל"ם יהודה מאיר. הפרשה עצמה הייתה אחת מאבני הדרך הידועות בתולדות הפרקליטות הצבאית, כאשר החלטתו של הפצ"ר סטרשנוב שלא להורות על העמדתו לדין של מאיר, נהפכה בהחלטה תקדימית של בג"ץ.

מאיר, מפקד גזרת שכס, הורה בתחילת האינתיפאדה (ינואר 1988), לאסוף עשרות גברים החשודים בהפרות סדר ובהסתה בשני כפרים ולהכותם בחוזקה (או בלשון הפקודה: "לשבור להם את הידיים ואת הרגליים"), והוראתו זו בוצעה על ידי חיילים בפלוגת צנחנים בשני אירועים נפרדים. הפצ"ר החליט להסתפק בהעמדת הקצין לדין משמעתי ובהרחקתו משורות הצבא (פכו עצמו סבר כי יש מקום להגיש נגד הקצין כתב אישום בבית דין צבאי). כנגד החלטתו זו של סטרשנוב הוגשה עתירה לבג"ץ. בג"ץ קבע, כי נוכח חומרת המעשים, שיקול דעתו של הפצ"ר לא היה סביר, ועל כן בוטלה החלטתו. משמעות הדבר למעשה הייתה הוראת בית המשפט העליון בדבר הגשת כתב אישום בבית הדין הצבאי המיוחד נגד יהודה מאיר. היה זה פסק דין ללא תקדים שהיכה גלים בציבור בכלל ואצל גורמים משפטיים בפרט. פכו התבקש על ידי הפצ"ר לנסוע לירושלים כדי לשמוע את ההחלטה, והוא שמסר עליה לפצ"ר. הוא זוכר את התדהמה שבה התקבלה החלטת בג"ץ בפרקליטות הצבאית.

המשפט נוהל במשך תקופה לא קצרה, וסוקר כל העת על ידי התקשורת. קו ההגנה של יהודה מאיר, שהגן עליו עורך הדין המהולל אמנון גולדנברג, היה שמדיניות המכות הוכתבה על ידי שרשרת הפיקוד הצבאי כולה, וכי כמוהו פעלו מפקדים נוספים באירועים אחרים, וכן שמקור ההוראה "לשבור ידיים ורגליים" היה שר הביטחון יצחק רבין, לרבות בביקוריו בשטח, בליווי קצינים בכירים.

סוף דבר, בית הדין הצבאי המיוחד קיבל בהכרעת דינו את עמדת התביעה ודחה את טענותיו של הנאשם. בין השאר קבע בית הדין כי הפקודה שניתנה על ידי הנאשם "חורגת מתחום הפקודות הכתובות ששררו וגם מנורמות ההתנהגות של המפקדים במרחבים הסמוכים". הפקודה בלתי חוקית בעליל, והיה בה "חידוש עקרוני אפילו לעומת חריגים שחרגו חיילים בלטה המשימות". בטיעונו לעונש ביקש פכו כי לנוכח חומרת המעשים וכיעורם יורד מאיר מדרגותיו, וכי יוטל עליו עונש מאסר בפועל. בית הדין הצבאי החליט להטיל על הנאשם עונש של הורדה בדרגה מאל"ם לטוראי, אך סבר שאין "להוסיף על עונש זה מאומה, שכל המוסיף לו – גורע". אכן, הורדת קצין בכיר בדרגת אל"ם לדרגת טוראי הייתה עונש ללא תקדים בתולדות צה"ל, ולדעת פכו היה בעונש זה משום העברת מסר הרתעתי למפקדי צה"ל. בראייה לאחור, מספר לנו פכו על אחד הלקחים שלו ממשפט זה. כאמור, זכה המשפט לסיקור רב בעיתונות, ופכו זוכר כי היו עיתונאים מסוימים שהרבו לכתוב לטובת ההגנה ולמתוח ביקורת על התביעה ועדיה. לפכו היה ברור כי סיבה מרכזית לכך הייתה הקשר הישיר, לאחר הדיונים, בין גורמי ההגנה לבין העיתונאים, בעוד שהתביעה הייתה מנועה מלעשות כן. לימים סבר פכו כפצ"ר כי גם "החזית התקשורתית" היא חזית, וכי יש לפעול בגלוי וכדין כדי שיישמע בציבור גם קולם של גורמי אכיפת הדין ולא רק קול הסנגוריה.

עוד זוכר פכו כיצד נעזר בעו"ד דן סיימון (מהאגודה לזכויות האזרח) שנכנס לכפרים הערביים לצורך הבאתם לחקירה של התושבים שהוכו, וחלקם אף הובאו למתן עדות בבית הדין הצבאי.

שנים רבות לאחר מכן, בשנת 2007, כתב יהודה מאיר ספר בשם "עקדה – משפט האינתיפאדה", ובו מתח ביקורת על התובע במשפטו, וטען כי אותו תובע שהאשימו בהכאת אזרחים, הוא הפצ"ר שאישר משפטית את הריגת המחבלים במסגרת הסיכולים הממוקדים באינתיפאדה השנייה (על סוגיית "הסיכול הממוקד", נרחיב את הדיבור בהמשך, אך כמובן אין ולא כלום בינה ובין הכאתם באלות של עצורים כפותים, ולמטרות ענישה).

הוראות פתיחה באש

נושא נוסף שבו עסק פכו רבות באותה תקופה, היה נושא הוראות הפתיחה באש, תחום מבצעי-משפטי שעבר תמורות רבות באותן שנים. כבר כסגן תצ"ר, בסוף שנות השבעים, גילה פכו כי בשטח מצויות הוראות פתיחה באש "מוזרות" במובנים רבים, ואף יזם דיון בעניין אצל הפצ"ר דאז, דב שפי, כדי לנסות ולהסדיר את כל התחום. בעקבות פסק הדין העקרוני בעניין אנקונינה תוקנו כללי הפתיחה באש, באופן שירי במסגרת "נוהל מעצר חשוד" הותר, בתנאים שנקבעו, רק לעבר רגליו של מי שחשוד בביצוע פשע מסוכן.

בראיון מתברר לנו שתמיד היו בצה"ל כללי פתיחה באש, אפילו בתקופת המאבק במסתנני "הפידאיון" בשנות ה-50. עם זאת, בעבר היו הוראות פתיחה באש מתירניות למדי שראוי היה לשנותן (כך, מותר היה לירות על עריק שברח משוטרים צבאיים; עצם הבריחה של חשוד התירה ירי לעברו, בלא תלות בעברה). במהלך האינתיפאדה והמקרים הרבים של ירי קטלני, הובן כי יש עולם תוכן שלם שיש להסדירו: כללי פתיחה באש במסגרת הגנה עצמית ובמסגרת "נוהל מעצר חשוד"; כללי פתיחה באש כהגנה עצמית כנגד חמושים, זורקי בקבוקי תבערה וזורקי סלעים ואבנים; כללי פתיחה באש כנגד רכב חשוד; כללי פתיחה באש כנגד רעולי פנים; וכללי ירי בסוגי תחמושת חדשה כנגד מפרי סדר (כדורי גומי וכדורי פלסטק).

תחילה חולק לחיילים דף הוראות ארוך ומפורט אשר קופל לאורכו וזכה לכינוי "האקורדיון". לאחר מכן אוחדו ההוראות השונות כולן במסגרת "הפנקס האדום", ולאחריו בא "הפנקס הירוק". כל הניסוח של כללי הפתיחה באש לווה בדיאלוג ארוך עם גורמי הצבא הבכירים, והאישור הסופי נדרש מהרמטכ"ל ומהפצ"ר. פכו זוכר ישיבות ארוכות בנושא עם הרמטכ"לים משה לוי ז"ל, דן שומרון ז"ל ואהוד ברק, שבהן התעכבו על ניסוחם של כל משפט ושל כל מילה. בשלב מסוים מינה הרמטכ"ל ברקאת מאיר דגן כפרויקטור מיוחד לעניין הבחינה המבצעית של כללי הפתיחה באש. כאשר הוכנסה תחמושת חדשה היה צריך ללמוד את ההיבטים הטכניים, הבליסטיים והרפואיים של התחמושת, והדברים אף הגיעו לבחינת בג"ץ. כך, בעת שהותקפה חוקיות השימוש בכדורי פלסטיק חתם אהוד ברק כסגן הרמטכ"ל על התצהיר שהוגש בתשובת המדינה לעתירה. היה צורך להכיר תחום שלם של טווחי ירי, בליסטיקה (ירי לעבר פלג גוף עליון או תחתון), חוות דעת רפואית על הנזק הנגרם, ועוד שלל נושאים מורכבים.

פכו מצא עצמו מצד אחד כמי שעוסק בניסוח כללי הפתיחה באש, ומצד שני כאוכף את הדין כנגד חיילים שחרגו מההוראות. נושא שפכו זוכר כקשה להטמעה בקרב החיילים היה ההוראה שאסור לפתוח באש לעבר אדם המסרב לדרישה לעצור ונמלט, אלא אם כן הוא חשוד בביצוע פשע מסוכן. החיילים התקשו להפנים שהבריחה כשלעצמה מפני החייל אינה הופכת את הבורח לחשוד בביצוע פשע מסוכן. בעניין זה נפתחו לא מעט תיקי חקירה.

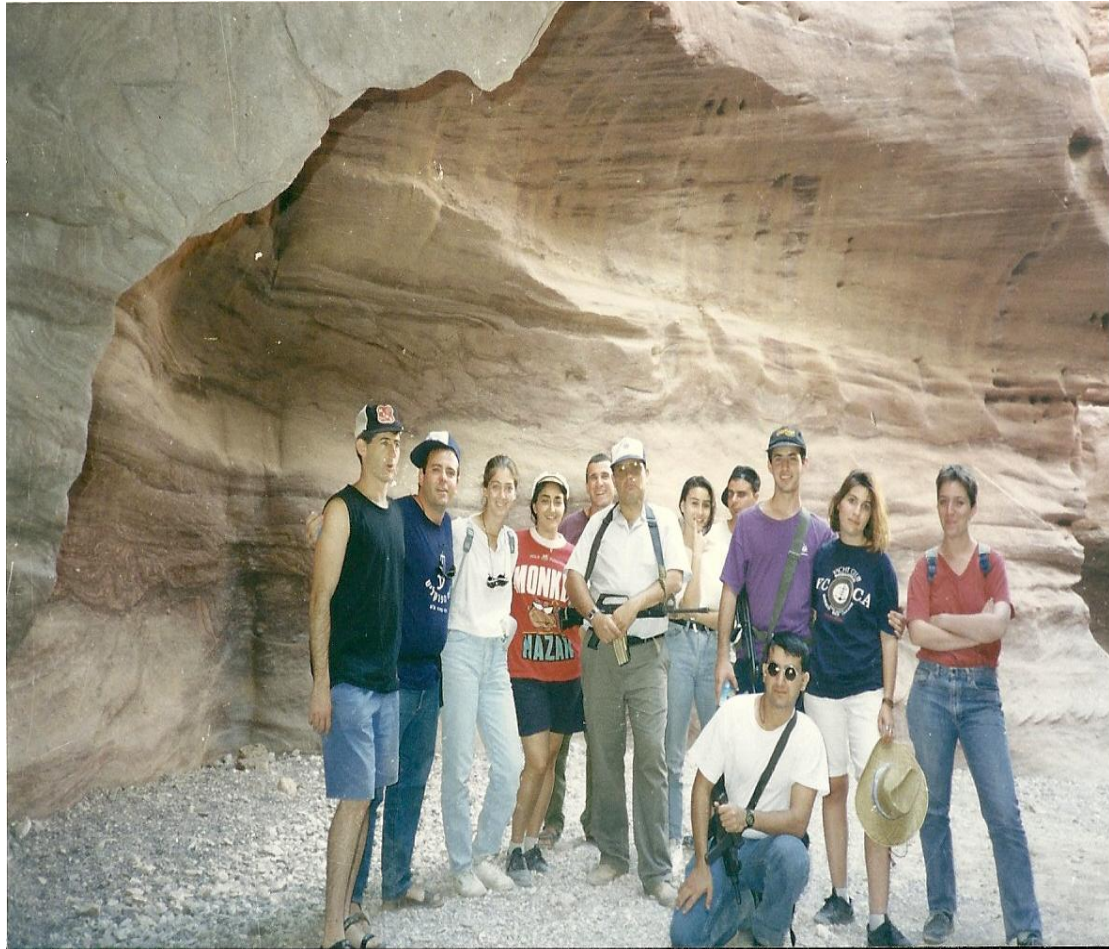
היה צורך להטמיע את ההוראות בקרב הכוחות ולוודא כי הם מבינים אותן לאשורן. כך, היו לבטים שמא ההוראות מפורטות מדי. באותה תקופה עסק פכו רבות גם בהעברת הרצאות בנושא זה בחטיבות צה"ל בשטחים. ואולם, לא איש כפכו יסתפק בהרצאות בלבד, וכדרכו ביקש "למשש את הדופק" בשטח בעצמו, וזאת עשה בדרך בלתי שגרתית. לצורך המשימה פנה פכו לחברו, מג"ד תותחנים במילואים, וביקש להצטרף למשך כשבוע, כחייל פשוט מן השורה, לשבוע תעסוקה מבצעית באזור חברון. הדבר נעשה בסודיות מרבית, ומלבד המג"ד רק אלוף הפיקוד והפצ"ר ידעו על כך שהתובע הצבאי הראשי פשט את דרגותיו ושההמשך השבוע, "אינקוגניטו", בקרב החיילים. זו הייתה חוויה מעניינת מאוד שאפשרה לפכו מבט בלתי אמצעי כיצד מבינים המפקדים והחיילים בשטח את ההוראות שנכתבו "בחלונות הגבוהים". פכו הסקרן גם נכח כאשר החיילים נשאלו לגבי מידת ידיעתם את כללי הפתיחה באש (ולמען האמת, עלה שלא כל כך ידעו).

בהזדמנות אחרת, השתתף פכו עם הפצ"ר אילן שיף בסיור "מסוערב" שארגן השב"כ לבכירי הפרקליטות הצבאית בעזה. בתום הסיור נעמדו המשתתפים לצילום קבוצתי למזכרת. פכו הוא הגבר בעל החזות המזרחית, שני מצד שמאל, ואילו האיש המזוקן בעל החזות המוסלמית האדוקה מצד ימין, הוא לא אחר מאשר הפצ"ר דאז, תא"ל אילן שיף. פכו גם קיים ביקורים, הפעם באופן רשמי ובמדים, במחנה המעצר הגדול שהקים צה"ל בקציעות.

פכו זוכר את תקופת האינתיפאדה כתקופה אינטנסיבית, שכללה עיסוק רב בכל התחומים ה"שגרתיים". אנשי התביעה הצבאית הראשית באותה תקופה, היו חבורה מלוכדת של קצינים צעירים ומבטיחים אשר עשו חיל בתחום המשפטי. הסגנית הראשונה של פכו כתצ"ר הייתה עינת רון, שאותה הכיר לראשונה כתובעת צעירה ונמרצת בעת ששימש כשופט צבאי בקסטינה. לימים הייתה עינת האישה הראשונה בתפקיד התובעת הצבאית הראשית, תחת פכו כפצ"ר. עוד שירתו בתצ"ריה הקצין הצעיר והמוכשר סגן שי, שהחל את דרכו בתצ"ריה, ומשמש היום כנשיא בית הדין הצבאי לערעורים, האלוף שי יניב. אחד מעוזריו הקרובים של פכו בתצ"ריה של אז היה רון שפירא, כיום פרופסור למשפטים ונשיא המרכז האקדמי פרס, ועימו נותר פכו בקשר קרוב לאורך השנים. פכו נזכר בגעגוע בעבודת הצוות סביב השעון, ברוח המיוחדת, במסיבות עונג שבת בערב שבת, שבחלק מהן היו גם ילדיו הקטנים (אז עבדו ביום שישי), בטיולי היחידה שאליהם יצא בראש קציניו, ובהישגים המקצועיים הרבים.

תאונות אימונים

הטיפול בתאונות אימונים ובתאונות מבצעיות קטלניות היה תמיד נושא מרכזי בעבודת התצ"ר והפרקליטים הצבאיים. פכו זוכר במיוחד את המפגש הקשה והרגיש עם ההורים שאיבדו את יקיריהם. ההתעניינות הציבורית בנושא כאוב זה לא דעכה, ולשיא הגיעו הדברים בשורת תאונות הצבאיות בשנת 1992, שנה רוויית אסונות, שלדעתו של פכו סימנה את קו פרשת המים בנושא זה. רק במחצית השנייה של אותה שנה קשה, אירעו שבעה אירועים קטלניים בצה"ל, והם "אסון ההתייבשות" (שני חיילי סיירת מטכ"ל שמתו כתוצאה ממכת חום במהלך אימון ניווט); מותו של החייל אמיר מלט ז"ל ב"אסון הרשת", כתוצאה מהשתתפותו ב"טקס חניכה", שבו הופעלה רשת ביטחון שנועדה לבלום מטוסים נוחתים; "אסון הכבל", שבו נפלו אל מותם שני חיילים מיחידת החילוץ 669, כתוצאה מקריעת הכבל שקשר אותם למסוק; מותו של החייל אלי אישה ז"ל בתאונה מבצעית, כתוצאה מטעות בזיהוי וירי שגוי של חבריו ביחידת דובדבן; "אסון הבור", שבו נהרג חייל שנפל לבאר עמוקה ומת, באימון של בי"ס למ"כים בשטח אש נבטים; "אסון צאלים ב'", שבו נהרגו 5 חיילים מסיירת מטכ"ל באימון מבצעי, ופרשת מותו של חיים בר נתן ז"ל, שנהרג מירי חברו בדרך למארב בלבנון (ההליך המשפטי במקרה זה הצית מחלוקת נוקבת בין הפצ"ר לבין היועץ המשפטי לממשלה - "פרשת שדיאל").

פכו מספר לנו על כמה מההליכים המשפטיים באירועים אלו, שבכולם היה מעורב:

אלי אישה ז"ל היה לוחם ביחידת המסתערבים "דובדבן", שנהרג מאש כוחותינו תוך כדי מבצע ללכידת מבוקש בכפר ברטעה. בחקירת מצ"ח עלה שמפקד היחידה התרשל בכך שהורה על שינוי מיקום החיילים הסמויים בלא הודעה כנדרש לשאר הכוח. הפרקליט הצבאי של מחוז מרכז המליץ להגיש כתב אישום נגד מפקד היחידה, וזאת בהתאם לכלל שנהג עד אז בדבר העמדתו לדין של מי שגרם למות אדם ברשלנות. כידוע, כל חוות דעת של פרקליט צבאי מחוזי לגבי מותו של חייל עוברת לאישור התצ"ר והפצ"ר. כאשר התעמק פכו בתיק החקירה, הוא סבר שעמדת הפרקליט המחוזי שגויה, וכי נכון יותר להבחין בעניין זה בין תאונה במהלך פעילות מבצעית לבין תאונת אימונים. הווה אומר, כאשר מדובר בפעילות מבצעית, יש ככלל להעדיף נקיטת צעדים פיקודיים הולמים, חלף נקיטת הליכים פליליים. פכו שכנע את הפצ"ר, אילן שיף,

בעמדתו. ואכן, לאחר שמפקד היחידה הודח מתפקידו סמוך לאחר האסון, החליטו גורמי הפיקוד, על דעת הרמטכ"ל ברק, כי הקצין לא יקודם בדרגה, וכי לא יינתן לו תפקיד פיקודי ביחידה לוחמת. בנסיבות אלה הוחלט להימנע מהגשת כתב אישום. בראייה לאחור, נראה לפכו כי המשמעות העונשית של אותם צעדים פיקודיים כלפי מפקד היחידה הייתה קשה אף יותר מהעונש לו היה צפוי אילו הועמד לדין בבית דין צבאי והורשע.

בפרשה זו ניסח פכו יחד עם רון שפירא את חוות הדעת המשפטית, ובה פורטו הטעמים העקרוניים שבגינם יש להעדיף את הצעדים הפיקודיים על אלה הפליליים, וזאת לנוכח מאפייניה הייחודיים של הפעילות המבצעית. כנגד החלטה זו, שלא להעמיד לדין את מפקד היחידה, הוגשה עתירה לבג"ץ על ידי אביו של אלי אישה ז"ל. בית המשפט העליון קיבל את עמדת הפרקליטות הצבאית לאחר שציטט בהרחבה את חוות הדעת ושיבח אותה. את פסק הדין כתב השופט מישאל חשין, ובסיום פסק הדין הוא הביע במילים נרגשות את משמעות מותו של בן לאביו ("אין לו לאב יקר מילדו, ואין לו לאב אבדה גדולה מאבדן ילדו... קדיש שלי, יאמר אב על ילדו, והנה הקדיש איננו"). שנים רבות לאחר מכן שכל השופט חשין את בנו שניאר ז"ל, בתאונת דרכים. כשבא פכו לשבעה לנחם את השופט הדגול, הוא ביקש להזכיר לו את השורות שכתב הוא עצמו באותו פסק דין על קושי השכול.

פרשת צאלים ב' - באסון זה נהרגו חמישה מחיילי סירת מטכ"ל מפגיעת טילים שנורו אליהם בטעות במהלך תרגיל מודל בבסיס צאלים. הטילים נורו בשלב "היבש" של התרגיל, לעבר כוח ביום אויב, במקום בשלב "הרטוב" שאמור היה להיות לאחר מכן, כשהיעד ריק מאנשים. בעת האירוע נכחו במקום הרמטכ"ל אהוד ברק ובכירים נוספים. שנים רבות הוטל איסור פרסום על מתווה התרגיל ומטרתו, ורק בשנים האחרונות הותר לפרסום כי התרגיל נועד להדגים פעולה שתוכננה לחיסול הרודן העיראקי סדאם חוסיין, כתגובה על ירי הטילים לעבר ישראל במלחמת המפרץ, שנה קודם לכן.

האירוע מיקד אליו תשומת לב ציבורית ומשפטית בקנה מידה חסר תקדים והעמיד את הפרקליטות הצבאית באור הזרקורים. בין השאר, סבב המינויים של המטה הכללי המתין להחלטתו של הפצ"ר. המדובר בפרשה מסועפת ומורכבת, וכך חוות הדעת המשפטית המסכמת של הפצ"ר, מפברואר 1994, שכתב פכו אישית, משתרעת על פני כ-500 עמודים. אין ספק שזהו אחד התיקים החשובים בהיסטוריה של היחידה. בתיק זה טיפלו אישית הפצ"ר אילן שיף והתצ"ר פכו.

מספר שעות לאחר האסון מינה הרמטכ"ל ברק ועדת חקירה בראשות אלוף (מיל') מנחם עינן, וזו הגישה את מסקנותיה שבוע לאחר מכן. ועדת עינן סברה שבאחריות הישירה לכשל נושאים רס"ן ק', מפקד התרגיל, וסרן א', שהיה מופקד על הכוח ששיגר את הטילים. באשר להליכי אישור התרגיל מוטלת האחריות על האלוף עמירם לוין, שמונה על ידי הרמטכ"ל כממונה על ההכנות וכפרייקטור להכנת המבצע. הוועדה גם סברה כי שררה אי בהירות בהגדרת סמכויותיהם של בעלי התפקידים השונים, במיוחד לנוכח הוצאת מפקד היחידה ממעגל השליטה והפיקוד. הוועדה ציינה כי מתחייבת הסקת מסקנות אישיות כנגד שלושת הקצינים בהליך משפטי. לפיכך הורה הפצ"ר ביום 15.11.1992 על פתיחה בחקירת מצ"ח.

חקירת מצ"ח הסתיימה בפברואר 1993. בדו"ח המסכם הגיעה מצ"ח לאותן מסקנות לגבי רס"ן ק' וסרן א', ואולם בכל הנוגע למפקדים הבכירים הגיעה מצ"ח למסקנות שונות לחלוטין. מצ"ח סברה שמפקד היחידה היה אמור להמשיך ולפקד על היחידה בזמן ההכנות למבצע, ועל כן היה עליו גם לאשר את התרגיל שבו אירע האסון. עוד מצאה מצ"ח ליקויים מצידם של ראש אמ"ן (האלוף שגיא) ואלוף עמירם לוין.

תיק החקירה הגיע לבחינתו של פכו התצ"ר, שלמד היטב את התיק. מסקנותיו לגבי הדרגים הפיקודיים היו שונות לחלוטין ממשקנות מצ"ח. הפצ"ר אילן שיף, שלמד אף הוא את התיק לעומקו, היה תמים דעים עם פכו. מסקנותיהם של השניים היו כי בהכנות למבצע התקיימה, בהתאם להוראות המיוחדות שניתנו, שרשרת פיקוד יוצאת דופן, וכי האלוף עמירם לוין, ולא מפקד סירת מטכ"ל, הוא שהיה האחראי על ההכנות למבצע. הפצ"ר פרסם בספטמבר 1993 את מסקנותיו, לפיהן נושאים באחריות לכאורה לתאונה שני קציני היחידה ועמירם לוין, ועל כן מוצדקת העמדתם לדין בבית דין צבאי בכפוף להליך של שימוע. לגבי ראש אמ"ן, סבר הפצ"ר כי יש לקיים לגביו הליך של נזיפה פיקודית, וזאת בשל אי תיאום של נושא מסוים, שלא היה לו קשר סיבתי לתאונה.

בעקבות מסקנות אלה, ולמעשה גם קודם לכן, החלה "מלחמת גנרלים" שהדיה לא שככו זמן רב. פכו מספר לנו כי היה מאוד מאוכזב מעדויותיהם של מפקדי צה"ל הבכירים בכל הנוגע לאחריות הפיקודית על ההכנות למבצע, עדויות שהיו שונות מהותית במצ"ח מהעדויות שמסרו בוועדת החקירה. לדעתו ולדעת הפצ"ר לא היה כל מקום לשנות את מסקנותיה של ועדת עינן, אשר הבינה היטב לאחר גביית העדויות

הראשונות כי האלוף עמירם לויך הוא שהיה הגורם המפקד על שני קציני היחידה, ולא מפקד היחידה שהוצא בפקודה ממעגל השליטה והפיקוד.

דעתו של הרמטכ"ל אהוד ברק הייתה שונה, והוא ניסה לשכנע בעמדתו את הפצ"ר ואת פכו בשיבות ארוכות אל תוך הלילה. פכו השתאה לראות את הרמטכ"ל מצטט פסקי דין ומנתח אותם משפטית. ואולם, הפצ"ר ופכו לא השתכנעו, והחלטת הפצ"ר בספטמבר 1993 לא השתנתה.

מפנה נוסף אירע בעקבות פגישותיו של פכו עם העדים המרכזיים, וביניהם מפקד היחידה. בפגישותאלה עלו על הפרק הוראות הבטיחות המיוחדות שהיו בשעתו לסיירת מטכ"ל, שמהן עלה שענייני הבטיחות מאושרים בתוך היחידה ואינם יוצאים מחוצה לה. כך עלה שקצינים מסוימים ביחידה מוסמכים לאשר בטיחותית את התכנון שלהם עצמם. לפיכך התייעצו הפצ"ר ופכו עם מפקדים רבים של היחידה בעבר, ואלה אישרו שזו אכן הייתה כוונת ההוראות המיוחדות, ושכך נהגו בפועל ביחידה. לפיכך סברו הפצ"ר ופכו כי מבחינה משפטית אין לשלול את הגישה שהאישור הבטיחותי לתרגיל שבו אירע האסון היה לפי אותן הוראות מיוחדות בסמכותו של רס"ן ק', ועל כן אין מקום להטיל אחריות משפטית בעניין זה על מישהו זולתו, לרבות לא על האלוף עמירם לויך. נגד האלוף לויך ננקט הליך של נזיפה פיקודית והוא ננזף על ידי הרמטכ"ל לשעבר דן שומרון.

פכו מדגיש לפנינו את התלבטותם הרבה של הפצ"ר ושלו - עד שהשתכנעו כי עליהם לשנות את עמדתם בנקודה האמורה. במהלך השימוע, שהיה ממושך ביותר, ללא תקדים בתולדות הפרקליטות הצבאית, ניסו האלוף לויך וסגנו לויך לשכנע את הפצ"ר ואת פכו כי הם טועים בהבנת נושא האחריות על ההכנות למבצע, לאמור, שמפקד היחידה - הוא שהיה לדעתם המופקד על ההכנות ולא האלוף לויך. הפצ"ר ופכו לא השתכנעו, והדבר פורט בחוות הדעת המקיפה שניסח פכו באישור הפצ"ר. חשוב לציין שכנגד חוות הדעת המשפטית לא הוגשה עתירה לבג"ץ.

בכך לא הסתיימה הפרשה. היא שבה והתעוררה בעקבות פרסום סנסציוני בעיתונות ביולי 1995 כנגד אופן הטיפול באסון של הרשויות הצבאיות השונות. בעקבות הפרסום פרצה סערה ציבורית, והתבקשה חוות דעת של מבקרת המדינה. תחילה טיפלה בכך מבקרת המדינה, השופטת מרים בן פורת, והיא גם נפגשה עם האלוף שיף ועם פכו. בסופו של דבר, את דו"ח מבקרת המדינה בנושא זה פרסם מבקרת המדינה, השופט אליעזר גולדברג (מרץ 1999).

פרשת צאלים ב' העמידה בפני הפרקליטות הצבאית אתגר של ממש, בהציבה את היחידה מול חיצי ביקורת נוקבים, ועוררה במלוא עוצמתה את שאלת עצמאות המערכת המשפטית בצה"ל ועמידתה בפני לחצים - גם כאשר מדובר בחקירת בעלי הדרגות הבכירות ביותר. לדעת פכו, עמדה הפרקליטות הצבאית בכבוד באתגר זה.

תיק הבור - מקרה נוסף שפכו מדבר עליו בהתרגשות הוא תאונת אימונים שבה נהרג קצין, סגן אמיר יקותיאל ז"ל, אשר נפל לבור שלא סומן כהלכה, בשטח ניווטים בבית גוברין (ספטמבר 1988). בבית הדין הצבאי המיוחד נקבע כי מפקד בסיס האימונים הפיקודי, אל"ם יוסף מישלב, התרשל, אך הקצין, שהיה אז בדרגת אל"ם, זוכה מאחריותו לגרימת המוות. פכו הורה על הגשת ערעור, והערעור התקבל. במהלך טיפולו בתיק נפגש פכו עם אביו של הקצין המנוח והכירו.

שנים לאחר מכן, התקדם מישלב בסולם הדרגות, ובזמן שפכו כיהן כפצ"ר, היה הקצין מועמד לתפקיד מפקד פיקוד העורף ולעלות לדרגת אלוף. האב השכול התנגד בתוקף לקידומו של מישלב, לנוכח הרשעתו בעברה של גרימת מוות בהתרשלות. ואולם, פכו סבר שלאור הזמן הרב שחלף, וכן לנוכח קידומו של הקצין בינתיים בתפקידים ודרגה, ושאר הנסיבות, אין מניעה לקידומו של הקצין. פכו נפגש עם אביו של הקצין, שאותו כבר הכיר, וביקש להסביר לו שהרשעה זו של הקצין הבכיר, כשלעצמה, אין בה כדי למנוע את קידומו לדרגת אלוף. האב לא השתכנע, ונערכת פגישה נוספת אצל הרמטכ"ל שאול מופז. גם בשלב זה לא קיבל האב את ההסברים והגיש עתירה לבג"ץ. בפתח ישיבת הבג"ץ הביעו השופטים, בראשות אהרן ברק, את עמדתם שלפיה אין מניעה לקידומו של מישלב, ואז קם האב, ביקש לבטל את העתירה ולחץ את ידו של מישלב.

גם ממרחק השנים עוד ניכרים בפכו הרשמים מהסיפור האנושי המרגש, והוא מודה כי הרגעים הקשים ביותר בעבודתו היו עשרות הפגישות הארוכות ורוויות האמוציות שקיים לאורך השנים עם הורים שכולים.

בין לבין, עסק פכו באותן שנים בטיפול בתיקים פליליים "רגילים", ובהתוויית מדיניות התביעה הצבאית הראשית, ועל הדרך נקרו בדרכו תיקים מתיקים שונים. כך, מראה לנו פכו מזכר שכתב לפצ"ר סטרשנוב. המדובר בתלונה של אזרח, עובד משלחת הרכש של משרד הביטחון בניו-יורק שעניינה אי סדרים כספיים

שבהם נחשד קצין בכיר בחיל האוויר, תא"ל רמי דותן. פרקליטת חיל האוויר המליצה לסגור את התיק, אך פכו רושם לפצ"ר כי הוא ממליץ להעביר את מלוא החומר לבדיקת אחד מאנשי המילואים. זאת, בצירוף הערה כי "הדבר נראה מסריח". פכו לא ידע אז שזו תחילתו של כדור שלג שסופו בהעמדתו לדין של תא"ל רמי דותן בפרשת השחיתות הגדולה ביותר בתולדות צה"ל. פכו מספר לנו כי התרשמות שלילית זו באה לאחר שנועץ בחברו איש המילואים עו"ד יצחק מירון, שלימים אף שימש כעוזרו של האלוף מנחם עינן בבדיקת הפרשה שבה נחשפו מעשי המעל הקשים של דותן.

פרק ג' – ובו יסופר על העפלתו של פכו לראש הפירמידה המשפטית בצה"ל ועל המלחמה המשפטית בחזית הטרור

המשנה לנשיא יבד"ץ והמינוי לפצ"ר

בתפקידו הצבאי הבא חזר פכו ליחידת בתי הדין הצבאיים, שבה התקדם לתפקיד המשנה לנשיא בית הדין הצבאי לערעורים ועלה לדרגת תא"ל. פכו מספר לנו שאפילו באותה תקופה לא כיוון עצמו לתפקיד הפצ"ר וחשב כי יפרוש מהשירות הצבאי לאחר התפקיד השיפוטי.

את תפקיד המשנה לנשיא בית הדין הצבאי לערעורים מילא פכו למעלה מארבע שנים. פכו מספר לנו כי אהב את כתיבת פסקי הדין, ותשומת לב מיוחדת הקדיש לתחומים המשפטיים הייחודיים לצה"ל. בין השאר כתב פסקי דין עקרוניים בנושא עברות על טוהר המידות בצה"ל, כללי הפתיחה באש, רשלנות בפעילות מבצעית, פסלות שופט צבאי, ייחודו של עונש ההורדה בדרגה, ועוד נושאים הקשורים בפעילות הצבאית.

לאורך כל תקופה זו עסק פכו בהרחבה, כדן יחיד בערעורי מעצר, בסוגיה חדשה שהתעוררה אז, והיא שאלת השפעתו של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו על דיני המעצר הצבאיים, והכוונה בעיקר לשאלת עילות המעצר עד תום ההליכים. פכו סבר כי מן הראוי לצמצם בהיקף המעצרים, וזאת קבע הלכה למעשה בשורה ארוכה של החלטות לגבי עברות שונות, כגון אלימות כלפי מפקד ושימוש בסמים מסוכנים. כך נקבע, כי אין לעצור בכליאה חייל עד תום ההליכים בגין שימוש בסם מסוכן במספר קטן של הזדמנויות.

בין לבין, עמד תא"ל אורי שוהם לסיים את תפקידו כפצ"ר, ושמו של פכו עלה כמועמד הטבעי לתפקיד זה. הרמטכ"ל, רא"ל שאול מופז, התייעץ בין השאר עם אילן שיף, אשר המליץ בחום על פכו. מופז גם ראיין את פכו, ובדצמבר 1999 קיבל פכו טלפון מעוזר הרמטכ"ל שהודיע לו כי הוחלט למנותו לתפקיד הפרקליט הצבאי הראשי ה-12 של צה"ל, החל ממרץ 2000. מי שהחליט על המינוי היה ראש הממשלה ושר הביטחון אהוד ברק.

את התפקיד החל פכו בחודש מרץ 2000, חודשים ספורים לפני פרוץ האינתיפאדה השנייה, האירוע המרכזי אשר יטביע את חותמו על תפקידו כפצ"ר. אנחנו שואלים אותו כיצד התכונן לתפקיד, ומה חשב שיהיו הנושאים שיעסיקו אותו. פכו משיב לנו שלתפקידים בסדר גודל כזה קשה להתכונן, וכפי שלמד במרוצת הקריירה שלו, האירועים לא פעם בלתי צפויים ומתגלגלים מאליהם. כך, למשל, חשב אז כי יידרש לעסוק בשאלות כגון קיצור תקופת המעצר של חיילים ל-48 שעות. מדובר בתקופה שלפני שיחות השלום בקמפ-דיוויד. פכו זוכר בחיך שיחה שניהל עם ראש אג"ת דאז, האלוף שלמה ינאי (חברו של פכו מהלימודים בתיכון "צייטלין"), שאמר לו, כי בקרוב ייצא צה"ל מרוב השטחים באיו"ש, וכך גם גופי הפרקליטות הצבאית שבשטחים, ואז תיפתר הבעיה של מחסור בתקנים ביחידה. בפועל, קרה כמובן ההפך, והפרקליטות הצבאית בתקופתו של פכו גדלה מאוד, הן באיו"ש והן בתחומי הקו הירוק. כידוע, לאחר כשלוש השיחות בקמפ-דיוויד, החלה בחודש ספטמבר 2000 האינתיפאדה השנייה, וצה"ל והפרקליטות הצבאית, בפיקודו של פכו, מצאו עצמם ניצבים מול אתגר מבצעי ומשפטי חדש לגמרי. כהונתו של פכו כפצ"ר תעמוד, במידה רבה, בצילם של אירועים אלו.

המלחמה בטרור

בספטמבר 2000 החלו אירועי טרור קשים בישראל. ההכרה שמדובר באירועים יוצאי דופן תלחלה בהדרגה. ההיקפים והמהות לא הובנו מההתחלה, אולם די מהר התברר שברוב האירועים נעשה שימוש בנשק חם ולא היו אלה אירועי הפרות סדר ויידוויי אבנים או בקבוקי תבערה כבאינתיפאדה הראשונה. בסוף שנת 2000 כבר הובנה המציאות שלא מדובר באירוע עממי אלא במאבק מזוין. הגדרת נושאים והמשגתם היא תכונה חשובה בתחום המשפט, והפרקליטות הצבאית הייתה חלוצה בהבנת השינוי המושגי ונגזרותיו. תהליך זה התרחש במקביל לתהליכים רחבים יותר, ובהם עליית קרנו של המשפט הבינלאומי. ואכן, פכו

שם דגש רב בהגדרתם של האירועים בהצטברותם כעימות מזוין, הגדרה המשליכה על שורה של נושאים הקשורים באופן ההתמודדות: התחולה של דיני המלחמה ולא דיני התפיסה הלוחמתית; שימוש בסל הכלים הקיימים לצבא במלחמה, לרבות הסוגיה החדשה של הסיכול הממוקד; מדיניות החקירות של מקרי מוות שנגרמו במהלך הפעילות הצבאית; מעמדם של לוחמים בלתי חוקיים המצויים בידינו; והטיפול בתביעות אזרחיות בגין נזקים שנגרמו במהלך המלחמה. וכך, במהלך ארבע שנים וחצי כפצ"ר, יעמוד פכו בראש המאמצים של הפרקליטות הצבאית להגדיר מחדש את תמונת המצב המשפטית בכל אחד מהתחומים הללו ועוד רבים נוספים.

לא פעם מתעצב עולם המושגים המשפטי מתוך אוסף של מקרים קונקרטיים ונסיבותיהם. במלחמה בטרור, ביקש פכו לשים את עיקר הדגש דווקא בהגדרה המושגית של האירוע ומתוכה ליצוק את הפתרונות המשפטיים. ביחד עם קציני מחלקת דב"א, בראשות אלי"ם דניאל רייזנר, וכן מומחים לתחום המשפט הבינלאומי, גיבשו פכו וחבריו את ההגדרה המושגית של "העימות המזוין". בהקשר שלנו, נזכר המושג לראשונה כבר בסוף שנת 2000, בתגובה הישראלית לדו"ח מיטשל: "Armed Conflict Short of War". כבר באותה תקופה, הנחילו פכו ואנשיו בקרב פיקוד הצבא את התובנה כי בפנינו אירועים יוצאי דופן הדורשים טרמינולוגיה חדשה וכללי פעולה חדשים הנגזרים ממנה. זאת עשה - בישיבה מיוחדת של פורום מטכ"ל (טרם שהפך לחבר מן המניין בפורום זה). באותה עת האלופים עדיין לא הפנימו את מהות השינוי ומשמעותו. אכן, תוך כשנה וחצי, המהפכה המושגית שחוללה הפרקליטות הצבאית בהתייחסות המשפטית אל האירועים, קיבלה את ברכתו של בית המשפט העליון. את פסק דינו המנחה בעניין עגור, פותח הנשיא אהרן ברק במשפטים אלה: "מאז סוף חודש ספטמבר 2000 מתנהלת באזורי יהודה ושומרון וחבל עזה לחימה קשה. אין זו פעילות משטרית. זהו **סכסוך מזוין**... מציאות חדשה וקשה ניצבת בפני מדינת ישראל".

הסיכול הממוקד

הדיון בסוגיית הסיכול הממוקד קובע מקום לעצמו. גם כאן פותח פכו בחשיבות ההגדרה המושגית ומדגיש שעצם המונח "סיכול" מעיד על התכלית: "סיכול" - מלמד כי המדובר על מניעה של פגיעה עתידית, בעודה באיבה; "ממוקד" - ללמדך כי הפגיעה איננה סביבתית אלא במחבל עצמו.

מעורבותה של הפרקליטות הצבאית בפעילות מבצעית בכלל, ובכזו הכרוכה בהריגתם של מחבלים בפרט, הייתה בגדר תקדים רבתי. ואכן, הסיכול הממוקד הראשון שבוצע באינתיפאדה השנייה, היה כלפי ראש התנועה בטול-כרם, תאבת תאבת. הסיכול בוצע בפעילות קרקעית, ואיש לא התייעץ עם הפרקליטות הצבאית. אבל בהמשך הדברים, פנה הרמטכ"ל שאול מופז לפכו וביקש לקבל חוות דעת משפטית עקרונית. פכו מציין כי ניתן היה גם להתחמק מהכנת מסמך משפטי בנושא כה רגיש, שלא נכתבה לגביו בעבר חוות דעת בפרקליטות הצבאית. פכו חש באותם ימים על כתפיו את כובד האחריות של פצ"ר בעת לחימה בנסיבות כה יוצאות דופן, והרגיש שלא ניתן להשאיר כלי כה מרכזי בלחימת הצבא בטרור ללא עיגון משפטי ברור. במחלקת הדין הבין לאומי שקדו על חוות דעת סרן רועי שיינדורף ומפקדיו, ופכו עבר על הדברים בדקדקנות והוסיף משלו. הדילמה אינה פשוטה: מצד אחד, ברור היה לפכו שיש לכתוב על הדברים בדחילו ורחימו, שכן המדובר בדיני נפשות של ממש, באשר עסקינן בפעילות שתכליתה למעשה הריגת המחבלים. מצד שני, ברור היה לו הצורך לעגן משפטית וגם מוסרית את חובתה של המדינה להגן על עצמה ועל אזרחיה. ד"ר רועי שיינדורף, שמעולם לא זנח את עיסוקו בתחום המשפט הבין לאומי, משמש כיום כמשנה ליועץ המשפטי לממשלה בתחום המשפט הבין לאומי.

בחוות הדעת נקבע העיקרון הכללי שמאפייני הלחימה בשטחים מצדיקים נקיטת צעדי סיכול ממוקד, כאשר אין אפשרות אחרת לעצור פיגוע קרוב. נקבעו תנאים מחמירים לאישור הפעולות, כגון קבלת ההחלטה על ידי הדרגים הבכירים ביותר במערכת הביטחון ואישור של הדרג המדיני. פכו מדגיש בפנינו כי צעד כאן על קרקע לא חרושה, וכי רבים מהתנאים ומהסייגים שנקבעו בחוות הדעת, שטעמם הוא חובת זהירות יתרה, והקובעים כללי פיקוח ובקרה על השימוש באמצעי החריג, היו לפי שיקול דעתם שלו ושל אנשי הפרקליטות הצבאית, ולא על בסיס הנחיות כתובות כלשהן.

חוות הדעת היא חדשנית, ופכו ביקש לקבל את אישורו של היועץ המשפטי לממשלה רובינשטיין לחוות הדעת - וכך היה. חוות הדעת של הפרקליטות הצבאית הפכה להיות עמדת המדינה כאשר מוגש בג"ץ בנושא זה.

פכו לא סבר כי אנשי הפרקליטות הצבאית צריכים להיות מעורבים בכל הליכי האישור של כל פעולת סיכול. בסופו של דבר, זו פעילות מלחמתית, ואם מכירים את הדין ואת הכללים, אין צורך לערב את המשפטנים הצבאיים בכל פרט ופרט. מצד שני קבע, שהפרקליטות הצבאית לא תותיר שאלה שתישאל ללא

מענה, ולא תשיב ריקם בקשה להשתתף בדיונים שבהן נדונות שאלות אופרטיביות. על כן נתנה הפרקליטות הצבאית מענה לשאלות עקרוניות שהופנו אליה בסוגיה זו, לרבות שאלות בדבר "עליית מדרגה" לגבי היעדים. פכו זוכר כיצד נרעשה פרקליטת המדינה דאז, עדנה ארבל, כאשר התבקשה לאשר את עמדת הפרקליטות הצבאית בנושא עקרוני מסוים בסוגיית הסיכול הממוקד ואמרה כי מעולם לא נתקלה בנושא כה מיוחד. זו הייתה גם תגובתו של היועץ המשפטי לממשלה.

שפיטות בעת לחימה

עד מהרה התרבו העתירות לבג"ץ בנושאי המלחמה בטרור. לא נקפו הימים, והוגשו עתירות בנושאים מבצעיים של ממש, לפעמים תוך כדי ביצוע הפעילות עצמה. פכו התלבט באותה תקופה האם אין מקום לטעון באופן עקרוני טענת "אי שפיטות" של עתירות מסוג זה. הוא מודה בפנינו כי גם אצלו חל מהפך מחשבתי במהלך התקופה. בתחילה אכן סבר כי טיב הפעילות המבצעית וקיומו של עימות מזוין לעומת מצב השגרה, מחייבים להעלות את טענת אי השפיטות בפני בג"ץ - בכל הנוגע לעתירות שעניינן בשיטות הלחימה האופרטיביות של צה"ל במאבקו בטרור המזוין. הוא שכנע את היועץ המשפטי לממשלה לטעון כך, ומעניין הדבר שתחילה השתכנע בכך גם בית המשפט העליון עצמו. כך, בעתירה הראשונה בנושא הסיכול הממוקד, התפתח דיאלוג בין באת כוח העותרים לבין השופט חשין, וכאשר הפרקליטה דורשת כי הצבא יבצע בכל מקרה מעצרים, גם בזירות רוויות סיכון לוחמים, אמר לה השופט כי בנו נמצא באותה תקופה בפעילות בשטח A, ושאינן מקום לאלצו להסתכן מעבר לנדרש. בית המשפט יצא להתייעצות ותוך כמה דקות הכתיב פסק דין שלפיו ברירת האמצעים שהמדינה תנקוט במלחמה אינה מסוג העניינים שבית המשפט יתערב בו, ובמילים אחרות, הנושא אינו שפיט. בין לבין התקיים שלב שבו בית המשפט גם קיבל את טענת אי השפיטות אבל גם ביקש לקבל הסבר לגופו של עניין.

ואולם, נשיא בית המשפט העליון, פרופ' אהרן ברק, החזיק בדעה אחרת בעניין השפיטות. חילוקי הדעות מתגלעים לראשונה בכנס של הפרקליטות, בהשתתפות כלל הפצ"רים שנערך באותה תקופה, ובו נדונו סוגיות הנוגעות ללחימה (פכו מספר לנו בהתרגשות כי בכינוס השתתף גם הפצ"ר הראשון, אהרן חוטר ישי, אז בן 97, אשר הקים את היחידה במלחמת השחרור). פכו הציג את עמדתו בסוגיית השפיטות, וברק ענה לו מעל הבמה כי אם אכן יש דין החל על האירועים, כפי שנטען, כי אז יש גם דיין, והדיין הוא בסופו של דבר בית המשפט העליון, ולא הרמטכ"ל, או הפצ"ר או היועץ המשפטי לממשלה.

הדברים מקבלים תאוצה בחודש אפריל 2002, סביב מבצע "חומת מגן". במהלך אירועי הקרבות הוגשו עשרות עתירות לבג"ץ כולל בעניינים אופרטיביים מובהקים, כגון פינוי גופות מהקרבת על גינין, או בעניין הכנסת מזון לנצורים בכנסיית המולד בבית לחם. באחת העתירות טען עו"ד מייק בלאס (איש מחלקת הבג"צים ולימים המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, ובעצמו בוגר הפרקליטות הצבאית) בפני הנשיא ברק טענת אי שפיטות ונדחה. לאחר מספר הליכים, כבר הביע הנשיא ברק מורת רוח מכך שהטענה נטענת שוב על ידי נציגי המדינה, בשעה מנגד - עמדת הצבא לגופו של העניין העולה בכל עתירה מתקבלת פעם אחר פעם.

פכו היה נתון בדילמה. מצד אחד, האמין בתזה המשפטית בדבר תחולת דיני המלחמה, שממנה ניתן לדעתו לגזור את אי שפיטותם של מהלכים מבצעיים. מצד שני, נשיא בית המשפט העליון התנגד לעמדה זו. מצד שלישי, לגופו של עניין, בית המשפט העליון המצדיק ככלל את עמדות הצבא לגבי הנושאים הנדונים בפניו ונתן להן גושפנקא משפטית. ברקע הדברים ריחף גם החשש הכבד בשל הקמתו של בית הדין הפלילי הבינלאומי מכוח אמנת רומא. פכו בחן את עמדתו מחדש והגיע למסקנה כי יש יתרונות ברורים לכך שהצבא יסביר את עמדתו בבית המשפט העליון לגופן של העתירות. בסופו של דבר קבע הנשיא ברק בפסק דין עגיורי שאין מקום לטענת המדינה בדבר אי שפיטות, וטענה זו נזנחה למעשה.

אנו שואלים את פכו לגבי תחושתו. הוא מציין כי דווקא העמדה שהתקבלה בסופו של דבר בבג"ץ הקלה את העומס מעל כתפיו. שהלא אם הדברים אינם שפיטים כלל, כי אז משא האחריות על כתפיו ועל כתפי היועץ המשפטי לממשלה, כמי שפוסקים את פסוקם האחרון, הוא כבד ביותר. דווקא הביקורת השיפוטית, אשר לרוב מאשרת אך לעיתים רחוקות גם מתערבת (כפי שהיה בעתירה בעניין "נוהל שכין"), היא זו שנותנת לגיטימציה, גיבוי וכוח. הדברים נכונים גם במישור הבינלאומי, במיוחד נוכח יוקרתו הרבה של בית המשפט העליון בקרב משפטנים בעולם.

בסופו של דבר, העובדה כי האמצעים המבצעיים שנוקט צה"ל נתונים לביקורת שיפוטית, הגדילה מאוד את כוחה של הפרקליטות הצבאית בתוך הצבא והשפעתה, הגם שפכו מספר לנו שהעניין היה לצנינים בעיני חלק מאלופי המטכ"ל, שלא היו מוכנים לקבל את העובדה ששיטות הפעולה המבצעיות של צה"ל במלחמתו בטרור נתונות לביקורת בג"ץ. עם זאת, הטעיים פכו כי קיבל "רוח גבית" ברורה מהרמטכ"לים

מופז ויעלון, אשר הבינו את היתרונות לצה"ל מכך ששיטות הפעולה שלו נתונות לביקורת שיפוטית מהותית.

מדיניות החקירות

זו סוגיה מורכבת ביותר, שהשתקף בה השוני המהותי בין אירועי האינתיפאדה הראשונה לבין המלחמה בטרור ("האינתיפאדה השנייה"). עיקרה בשאלה כיצד יש לנהוג במקרי מוות של אזרחים בזמן פעילות צה"ל בשטחי איו"ש וחבל עזה, והאם נכון לפעול בהתאם לכלל שנהג באינתיפאדה הראשונה, ולפיו בכל מקרה של מוות נפתחת חקירת מצ"ח. פכו סבר שלאור אופיים הלחימתי של האירועים, ולאור קיומם של כלי בירור נוספים לצד החקירה הפלילית שיש ביכולתם לשפוך אור על האירועים, אין להורות קטגורית על פתיחה של חקירת מצ"ח בכל מקרה ומקרה של מות אזרח. ההחלטה הקימה על פכו ביקורת רבה, ולוויכוח הנוקב השתרבו גם לא מעט עובדות שגויות.

פכו עצמו סבור שהגיע להכריע בסוגיה כשהוא מנוסה ובקיא – כתצ"ר האינתיפאדה הראשונה – במדיניות שנהגה על ידי קודמיו בתפקיד. אכן בדיקה אמיתית כיצד אזרח מת היא עניין חשוב, אבל התשובה לה אינה חייבת להיות רק באמצעות חקירה פלילית. פכו מדגיש שבין האינתיפאדה הראשונה לשנייה, תוקן חוק השיפוט הצבאי ונקבעו בו הוראות בדבר "התחקיר הצבאי". המחוקק עצמו קבע הסדר מפורט בשאלה כיצד ומתי מבשיל תחקיר לכדי חקירה פלילית, וזאת רק במקרים שבהם עולה מהתחקיר חשד לפלילים.

כבר מתחילת האירועים היו הרוגים רבים בעימותים הקשים. מן הבחינה העיונית וגם המעשית, הבין פכו שאי אפשר לחקור כל מקרה מוות של אזרח במהלך חילופי הירי שבין צה"ל לבין פעילי הטרור. להבדיל מהאינתיפאדה הראשונה, שבה שלט צה"ל בערים הפלסטיניות וניתן היה גם לתפוס ראיות, לא הייתה אפשרות להכניס את צוותי מצ"ח אל עומק השטח, לגבות ראיות ולנהל זירות חקירה. ואולם, גם כאן מדגיש פכו לא רק את הצד המעשי, אלא בעיקר את הצד העיוני-מושגי. ישנן חזקות בדין, ואם האירועים בשטח מאופיינים בירי מתמיד על המתיישבים הישראליים ועל כוחות צה"ל, המשיבים אש, אין מקום להניח שכל מוות, מצער ככל שיהיה, נגרם שלא כדין.

פכו הזכיר למבקרו שגם באינתיפאדה הראשונה לא הייתה חקירת מצ"ח במקרים ברורים של חילופי ירי או פעילות מבצעית מובהקת, אלא שאז רוב הנפגעים לא נפגעו בעקבות שימוש בנשק חם. פכו סבור כי התחקירים הצבאיים סיפקו ברוב המקרים תשובה ברורה לשאלה כיצד נגרם המוות, הוא אף מדגיש כי בהשוואה לאינתיפאדה הראשונה, שבה לא פעם ארכו החקירות זמן רב, ולא פעם הובילו למסמוס הראיות, דווקא התחקירים הצבאיים הציגו לרוב תשובה מהירה ומהימנה. פכו עצמו קרא, לא אחת, תחקירים צה"ליים נוקבים וגלויי לב, אשר בעבר לא עמדו כלל לרשות הפרקליטות הצבאית. אז התפתח התחקיר החיצוני. במקרים מסוימים בוצע על ידי קצין בכיר, אלוף או תת אלוף, שאינו בשרשרת הפיקוד של המתוחקרים. כמו כן, קבע הרמטכ"ל, לדרישת הפצ"ר, כי התחקירים יועברו במהירות לפרקליטות הצבאית. הוראת חוק השיפוט הצבאי מחייבת את הפצ"ר להיוועץ באלוף טרם פתיחה בחקירה על בסיס ממצאי התחקיר, ופכו נפגש עם אלופי פיקוד המרכז והדרום עשרות פעמים. בדרך כלל הגיעו השניים לאחידות דעים, ואולם היו מקרים שבהם הורה הפצ"ר על חקירת מצ"ח בניגוד לעמדתו של אלוף הפיקוד.

יתר על כן, גם ההאשמה כאילו בתקופה זו פסקו למעשה החקירות, היא מסולפת, ולדעת פכו ביוזעין. פכו מדגיש כי במהלך תקופתו כפצ"ר נפתחו סביב אירועי הלחימה בשטחים כ-600 חקירות מצ"ח, מתוכן 90 על אירועי ירי. הוגשו 90 כתבי אישום כנגד מפקדים וחיילים, שרבע מתוכם בגין מקרי ירי.

אחת הפרשות הידועות היא אירוע שבו נפגע תום הורנדל, אזרח בריטי ופעיל זכויות אדם, מירי של חייל צה"ל, כאשר היה בסמוך לציר "פילדלפי" שברפיח. האירוע היה באפריל 2003, והורנדל מת מפצעיו לאחר תשעה חודשים. פכו הורה על חקירת מצ"ח לאחר קבלת התחקיר, ולאחר שהתעוררו סימני שאלה לגבי אמיתות גרסתו של החייל היורה, שלפיה ביצע ירי לעבר פעיל טרור פלסטיני חמוש. לאחר פריצת דרך בחקירת מצ"ח, התברר כי גרסה זו הייתה שקרית. נגד החייל היורה הוגש כתב אישום בבית דין צבאי. החייל הורשע, ודינו נגזר לשמונה שנות מאסר בפועל.

אך היו מקרים בהם הורה פכו על חקירת מצ"ח בניגוד לעמדתו של אלוף פיקוד שאיתו התייעץ. מקרה כזה, ממאי 2003, היה אירוע בו נהרג הצלם הבריטי גיימס מילר, בעת שעסק בצילום סרט באזור רפיח - ביום שבו התנהלו חילופי אש בין כוחות צה"ל לבין פעילי טרור פלסטיניים.

פכו זוכר מקרה של ילדה שנהרגה בציר "פילדלפי", אך לא כל העובדות של האירוע נתבררו לו לאשורן. כדרכו, יצא פכו בעצמו לציר "פילדלפי", לחקור ולדרוש את זוויות הירי והטווחים. בואו של הפצ"ר לציר,

הנתון לירי בלתי פוסק, היה בגדר חידוש. פכו הגיע למסקנה שהאירוע המצער היה פרי טעות בשיקול דעת של חייל, שיכולה לקרות במהלך אירועי הלחימה. גם במקרה אחר, של ירי טנק לעבר משפחה, שהעלה סוגיה של מרחקי הירי, התעקש פכו לבדוק בעצמו איך נראים הדברים מכוונת הצריח.

כמו בעניינים אחרים, הביא פכו את הנושא הרגיש של מדיניות החקירה לאישור היועץ המשפטי לממשלה, אשר גם הגיע לדיון מיוחד של פורום המטה הכללי בנושא, בפברואר 2002. ועדיין לא שכחו הדי הביקורת. עו"ד אביגדור פלדמן כתב ביקורת על ספרו של פכו על שירת אלתרמן, ושאל כיצד יכול פכו לכתוב על סוגיות מוסר, כאשר הוא עצמו הורה רק על חקירת מצ"ח אחת של מות אזרחים, עובדה מסולפת כמובן. אפילו הפצ"ר סטרשנוב כתב מאמר ביקורת על מדיניות החקירות של פכו ("אין דין ואין דייין"), והדברים עוררו ויכוח בין השניים שהתפרץ בכנס של הפרקליטות הצבאית.

פכו עצמו מדגיש בפנינו כי הוא שלם עם החלטתו, וכי אין מקום להחלטות "אוטומטיות" בדבר חקירה פלילית, שאינן מתיישבות עם המציאות העובדתית והמשפטית. הוא מודה כי במהלך תקופתו כפצ"ר היו לא מעט מקרים שהדירו שינה מעיניו. כאשר היה משוכנע בצדקתו, הרגיש בטוח ונכון לביקורת, גם שיפוטית, על החלטותיו. כך היה גם בעניין הסיכול הממוקד, גם בעניין מדיניות החקירות, ובעתירות רבות נוספות. מן הראוי לציין שכל העתירות לבג"ץ שהוגשו כנגד החלטותיו של פכו כפצ"ר לא התקבלו על ידי בית המשפט העליון – הישג מקצועי מרשים, בהתחשב במורכבות הנושאים, ברגישותם ובריבוי העתירות.

סרבנות שירות וגיוס

סוגיית הסירוב לשרת בצה"ל היא סוגיה עתיקת יומין, אשר החלה כבר במלחמת השחרור, המשיכה בשנות החמישים עם סירובו של אמנון זכרונני להתגייס לצה"ל מטעמי מצפון, ועלתה גם בזמן מלחמת לבנון הראשונה. הנושא הפך לסוגיה קשה בעת האינתיפאדה השנייה.

בעיצומה של המלחמה בטרור, היו מספר גלים של תופעות סרבנות קולניות שקיבלו הד ציבורי נרחב, תחילה במרס 2002, מצד עשרות אנשי מילואים, ולאחר מכן בדמות מכתב הטייסים, תנועת "אומץ לסרב", עניינו של יונתן בן-ארצי, וכן קבוצת צעירים שסירבו לשרת בשירות סדיר. פכו מצא עצמו בליבו של גל מחאה וביקורת, אשר לא פעם התמקד בו עצמו.

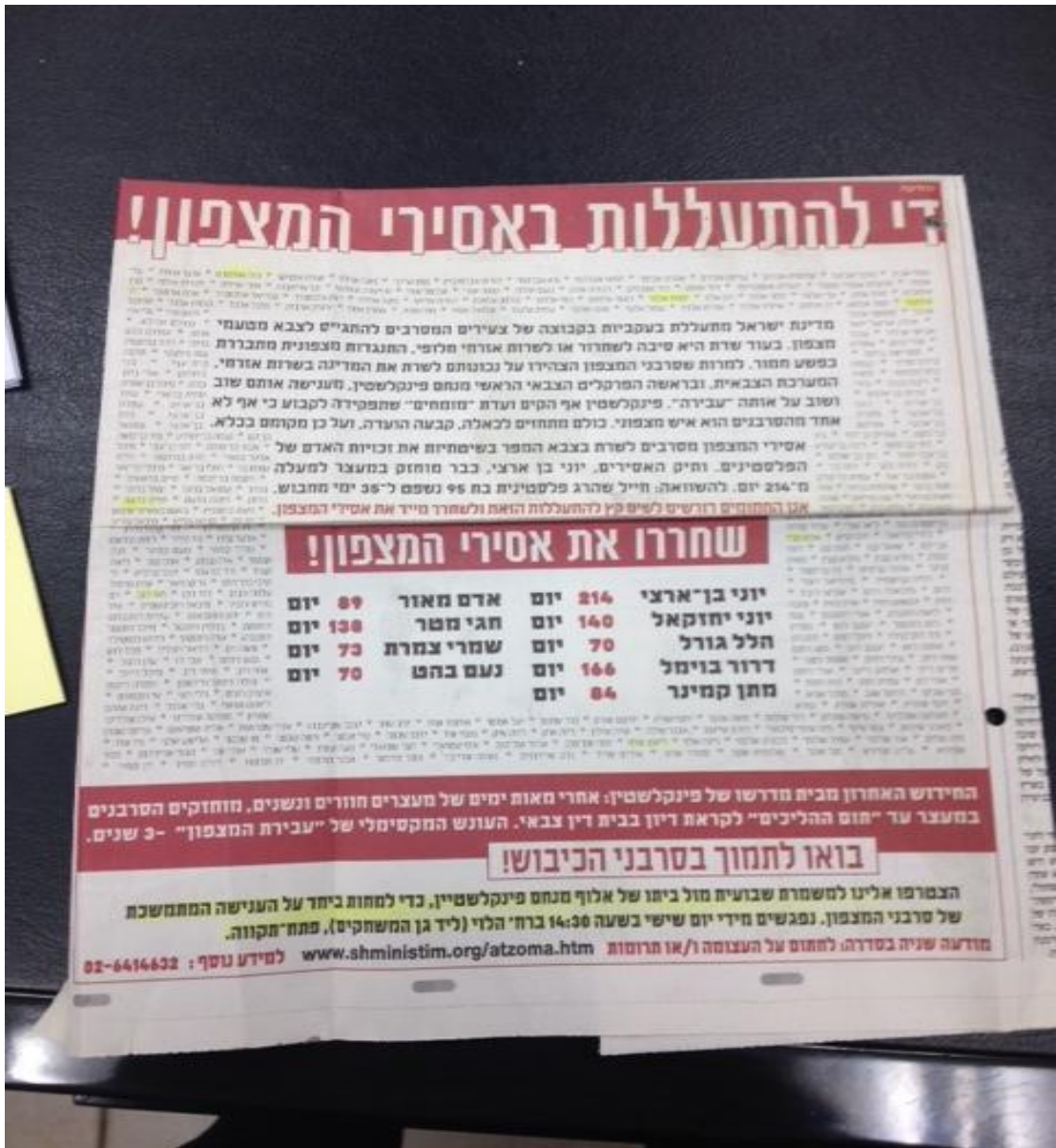
גם כאן, עמד פכו על חשיבות הבירור המושגי, קודם לקבלת ההחלטות המשפטיות. הוא "גייס" לעניין לא רק משפטנים, אלא גם אנשי רוח ופילוסופים, אשר סייעו גם בעיצוב העמדה המוסרית העומדת ביסוד נקיטת אמצעים משפטיים כנגד הסרבנים. נקודת המוצא היא ההבחנה בין סרבנות סלקטיבית, הנשענת על עמדה אידיאולוגית (כגון סירוב לשרת בשטחים), לבין סרבנות מוחלטת, הנשענת על פציפוזם טהור, היינו התנגדות לשרת בכל צבא, באשר הוא צבא. כ"פרויקטור" לנושא זה מינה פכו קצין צעיר ומוכשר, ירון קוסטליץ.

כאמור, תופעת הסרבנות לא החלה בשנות האלפיים, והמדיניות של הפצ"רים הקודמים הייתה בדרך כלל להסתפק בהעמדתם של הסרבנים לדין משמעתי, גם כדי לא לתת להם במה ציבורית. גלי הסרבנות החלו עם איש המילואים דוד זונשיין, שעמד מאחורי מכתב המילואימניקים אשר הצהירו כי לא יילחמו למען ההתנחלויות. היה ברור כי הרקע לכך הוא אידיאולוגי ולא פציפיסטי. תחילה סבר פכו, כמו קודמיו, כי יש להעמיד את זונשיין ואת חבריו לדין משמעתי. זונשיין הגיש עתירה לבג"ץ כנגד הפצ"ר, בטענה שלא עבר עברה, וכי יש לבטל את ההליך המשמעתי כנגדו. לחוות הדעת של הפצ"ר שהוגשה לבג"ץ צורפה חוות דעת בהיבט הפילוסופי-משפטי, אשר חוברה על ידי פרופ' אבי שגיא ופרופ' רון שפירא. בג"ץ קיבל את עמדת הפצ"ר והצדיק את המדיניות שלא לתת פטור משירות לסרבנים סלקטיביים, גם אם המניע לסירוב הוא מצפוני.

לאחר מכן בא גם מכתב הטייסים, עליו היה חתום, בין השאר, הטייס הידוע, תא"ל יפתח ספקטור. שינוי חל כאשר החלו גם חיילים בשירות סדיר להצטרף לאנשי המילואים וסירבו לשרת חובה בצה"ל. בתחילה נשפטו גם הם לדין משמעתי, פעם אחר פעם. פכו חש שהענין מיצה את עצמו, וכי לא ראוי שהצעירים יבלו שלוש שנים מאחורי סורג ובריה בלולאה מחזורית, חודש אחר חודש. על כן, סבר כי אין מנוס מהבאת העניין להכרעה שיפוטית מנומקת בהליך משפטי הפתוח לציבור. כך הוגשו כתבי אישום כנגד חמישה חיילים סרבנים בשירות חובה. בתום הליך ארוך בבית הדין הצבאי, משפט רווי אמוציות וסיקור ציבורי, התקבלה עמדת הפרקליטות הצבאית, הסרבנים הורשעו ונגזרו עליהם עונשי מאסר לא קצרים.

אלא שלצד הדיון המשפטי באולם בית הדין, דרך כתבי הטענות והפסיקה, התחולל גם מאבק ציבורי ותקשורתי סביב החלטתו של פכו. הדבר לא פסח עליו באופן אישי, ואפילו לא על משפחתו. מודעות תמיכה בסרבנים התפרסמו בעיתונים, ובהן גם הקריאה לבוא להפגין מול ביתו של פכו בפתח תקווה. ואכן, מידי

יום שישי נערכו הפגנות מול ביתו של פכו. נכדתו הקטנה השקיפה על האירוע המוזר וציינה בהתרגשות באוזנה של ציפי: "באו המון חברים לסבא". בשלב הבא החלו גם הפגנות שכנגד מול ביתו של פכו.

אנחנו שואלים את פכו לתחושתו האישית, כמי שנקלע שלא בטובתו למחול השדים התקשורתי והציבורי. הוא משיב כי היה שלם עם דרכו. בסביבה הקרובה, וגם בצבא, הוא הרגיש גיבוי והערכה להחלטותיו. אבל היו גם אחרים. כך, באוניברסיטת ת"א, שבה למד משפטים, חוברה עצומה של אקדמאים, וביניהם קבוצה גדולה של פרופסורים ודוקטורים למשפטים, כנגד החלטתו של פכו להעמיד את הסרבנים לדין. הוא זוכר שהוזמן לכנס אקדמי בנושא הסרבנות. היה מתח באוויר, הוצמדו לו אנשי משמר חמושים מלשכת הרמטכ"ל, והוא חש במבטי משטמה שהופנו כלפיו מצד אוהדי הסרבנים. עו"ד אביגדור פלדמן הציג תזה שלפיה צריך להבחין בין סרבנות לפינוי מתנחלים לבין סרבנות השירות בשטחים, היינו הבחנה בין סרבנות מימין לבין סרבנות משמאל. אל תוך הדיון הלוהט נשתרבה הטענה כי המדובר בכעין מניפסט מודרני של סיפור אנטיגונה הממרה את הוראתו הבלתי מוסרית של קריאון. ואולם פכו טוען שבמקרה זה, עצם הסירוב לקיים את החוק הוא בלתי מוסרי, ונשען בין השאר על כתיבתו של פרופי יצחק זמיר שנדרש לנושא בעקבות הקריאה לסרבנות של אנשי "יש גבול" במלחמת לבנון הראשונה.

בעניין זה, שולמית אלוני המנוחה מתחה לא אחת ביקורת על פכו. ואולם, פכו מגלה לנו כי אלוני פנתה אליו בעניינו של סרבן הגיוס יונתן בן ארצי. פכו ביקש לקדם הצעה שכן ארצי ישרת בבית חולים בלי מדם, ואף אישר את הדברים אצל ראש אכ"א. אלוני חשבה כי המדובר ברעיון מצוין, אולם בן ארצי סרב גם לכך, ואז שבה גם אלוני לגנות את פכו.

בסופו של דבר גווע העניין, וגלי הסרבנות נשברו. העמדה המשפטית-מוסרית של הפרקליטות הצבאית גברה. פכו חש כי פעל לפי צו מצפוננו, וכי לאחר שהדין המשמעתי מיצה את עצמו, לא נותרה לו ברירה אלא לפעול כפי שנהג. ועדיין, גם ממרחק השנים, נראה כי נושא החקירות המבצעיות ונושא הסרבנות הותירו בפכו החוויות ותחושות אישיות קשות על אודות המחיר שאיש ציבור נדרש לשלם, לעיתים, בגין החלטותיו ובמיוחד שעה שהוא לא הולך בתלם הסלול.

המלחמה בטרור בתקופת כהונתו של פכו כפצ"ר העלתה סוגיות משפטיות נוספות שבהן הובילה הפרקליטות הצבאית את העשייה, וביניהן הקמת גדר הביטחון באיו"ש וחקיקת חוק הלוחמים הבלתי חוקיים. הקמת גדר הביטחון העלתה שאלות משפטיות מן המדרגה הראשונה, החל מעצם האישור המשפטי העקרוני לבנייתה, עבור בליווי המשפטי הצמוד של הוצאת מאות צווי תפיסת מקרקעין אשר נדרשו לשם הקמתה וסלילת תוואי הביטחון הצמוד לה, וכלה בהסדרת משטר התנועה משני צידיה. עד מהרה הוגשו עשרות עתירות לבג"ץ כנגד סלילת כל מקטע של הגדר, והפרקליטות הצבאית התגייסה למשימה במלוא המרץ, משימה הנמשכת למעשה עד ימינו אלו.

חוק הלוחמים הבלתי חוקיים (לב"ח) הוא חוק שנולד ביוזמה של פכו ושל מחלקת דב"א, בטיפולו הצמוד של סא"ל (אז) פנינה שרביט-ברוך, כדי ליתן מענה משפטי ברור להסדרת מעמדם ומקור הסמכות לכליאתם של מחבלים אשר אינם זכאים למעמד של שבויי מלחמה. פכו זוכר כיצד "גייס" למשימה את בכיר המשפטנים הבינלאומיים, פרופ' יורם דינשטיין, ובמאמץ משותף קידמה הפרקליטות הצבאית את חקיקת החוק החדשני. השגות על כך שהחוק בלתי חוקתי ומנוגד למשפט הבינלאומי נדחו לימים על ידי בית המשפט העליון.

פרק ד - ובו יסופר על צדדים נוספים ורבים של תפקיד הפצ"ר, על צדדים מגוונים באישיותו של פכו. לקוראים המסורים, יינתן בסוף הראיון הסבר קוסמי לקריירה המרתקת של פכו ביחידת הפרקליטות הצבאית.

עניינים פלייליים

פכו מספר לנו כי להערכתו, עבר משקל הכובד בפעילות הפצ"ר בתקופתו - מהמוקד הפליילי, אשר בעבר היה לב תפקיד הפצ"ר, לעבר נושאים ייעוציים, הן מבית והן מחוץ.

ועדיין, סוגיות פלייליות רבות העסיקו את פכו במהלך תפקידו. הוא מספר לנו על שינוי המגמה שעליו החליט בתחום האכיפה של עברות הטרדה מינית בצבא. ואכן, תקופת כהונתו של פכו כפצ"ר ביטאה החמרה מובהקת במדיניות האכיפה וההעמדה לדין פליילי בנושא זה. חלק מהטעמים לכך נעוץ ביחס החברתי להטרדות מיניות - גם כאלו שבעבר נתפסו "קלות" וכחלק מהאווירה הצבאית - שהשתנה בהדרגה, והוא נתן לכך משקל בהחלטותיו על העמדה לדין, גם של קצינים בכירים. חלק נעוץ בכך שפכו התרשם שהליך הדין המשמעתי לא תמיד ממלא את תפקידו כהלכה, ושקצינים בכירים שעמדו לדין משמעתי בהוראתו בגין הטרדה מינית, יצאו זכאים בדינם, לא פעם בניגוד לראיות המפורשות שהובאו בפני קצין השיפוט. אחד המקרים הבולטים בהם החליט פכו להביא את הדברים בפני בית דין צבאי, עסק בקצין בכיר שנישק את פקודתו. בעבר היה מקרה מעין זה נדון בדין משמעתי בלבד, אולם פכו החליט כי בנסיבות מקרה זה הגיעה השעה לאותת על שינוי והחמרה במדיניות האכיפה. התיק נדון בבית הדין הצבאי, והקצין הורשע. גם במקרים בהם הסתפק פכו בדין משמעתי, התעקש כי הדיון יהיה בפני קציני שיפוט, משפטנים, שהוכשרו במיוחד לשיפוט בעבירות רגישות אלו.

ברובד העקרוני מדגיש פכו שלא פעם בדור האחרון יצאה הפרקליטות הצבאית כחלוץ לפני המחנה במלחמת חורמה בעבירות שבעבר היו זכות ליחס נסלח, כגון הטרדה מינית, התעללות בטריונים ומתן יחס מועדף ("פרוטקציה"). מדיניות אכיפה בלתי מתפשרת בתופעות אלה הצליחה להקטין משמעותית את המימדים שלהן, והדבר הועיל רבות לצה"ל בטווח הקצר והארוך. בימים אלה, יש רבים המציינים לטובה את צה"ל על דרך טיפולו הבלתי-מתפשרת בעברות המין וההטרדות המיניות, גם של קצינים בכירים. לפכו תרומה של ממש בעיצובה של מדיניות זו.

רן אריאלי - אישום בכל מחיר?

פכו מספר לנו על תיק מיוחד, שעניינו קיום יחסי מין בין קצין בדרגת רס"ן וקצינה בדרגת סרן בחיל היס. הקצין היה מפקדה של הקצינה, והוא הואשם לפי עדותה באונס ובהתנהגות שאינה הולמת. במהלך ניהול המשפט פנו אל פכו שתי התובעות שניהלו את התיק והציגו בפניו סתירות קשות בעדות המתלוננת, אשר

כרסמו אנושות בראיות התביעה ובגרסה שיחסי המין התקיימו שלא בהסכמה. פכו ישב עימן בדקדקנות על הראיות בתיק, ולאחר מכן החליט כי אין מקום להמשיך בניהול המשפט, וביטל מכוח סמכותו את כתב האישום. פכו מסביר לנו כי אל לה לתביעה הגונה להמשיך ולנהל משפט פלילי, כאשר מתברר שאין סיכוי סביר להרשעת הנאשם. הוא הכריע, לא רק ראייתית, אלא גם ערכית, שהכף נוטה לביטול האישום.

על ידי המתלוננת הוגשה עתירה לבג"ץ. פכו הגיע לדיון בעצמו וביקש להסביר אישית את עמדתו (סוף כל סוף, הוא הרי המשיב לעתירה), ואולם המותב בראשות השופטת דליה דורנר לא התיר זאת. לבסוף, קיבל בג"ץ את עמדתו של פכו שיש לבטל את האישום של האונס, אולם סבר כי לנוכח עצם קיום יחסי המין, הגם שבהסכמה, שבין קצין בדרגת רס"ן וסרן, יש להמשיך את האישום בעבירת התנהגות שאינה הולמת (פכו עצמו חשב שבנסיבות העניין לא היה מקום להמשיך בהליך הפלילי). התיק הסתיים בסופו של דבר בזיכוי של הקצין, מטעמים שונים. פכו משוכנע שאין להתמיד באישום בכל מחיר, וכי ישנם מקרים המצדיקים את ביטול האישום גם טרם הכרעת הדין, שהרי גם לעצם ניהול התיק ועינוי הדין הנגרם לנאשם יש מחירים קשים. רק לאחרונה, כאב"ד בבית המשפט המחוזי מרכז, נתקל פכו במקרה דומה עקרונית. הוא קרא אליו את הממונה על התביעה, הציג בפניה את פסק הדין בעניין רן אריאלי, והיא קיבלה את עצתו למשוך את האישום.

המקרה הסבוך והבירור הדקדקני של הסתירות שעלו בעדות המתלוננת, הזכיר לפכו פעם נוספת את החשיבות הרבה שבבדיקה יסודית של הראיות, של ההיצמדות העיקשת לעובדות והחובה לקבל החלטות רק על בסיס היכרות שלמה עם הראיות שבתיק פלילי.

תיקים ישנים

במהלך הראיון אנו נתקלים בצד פחות מוכר של פכו, חיבתו להיסטוריה ולהליכים משפטיים מהעבר. בעקבות אהבתו, פנה פכו לכתובת ספר על שירתו של אלתרמן שעסקה בשאלות מוסריות ומשפטיות שהעסיקו את צה"ל בשנות הקמת המדינה. הוא מספר לנו על העניין הרב שגילה בתיקים ישנים שניהלה הפרקליטות הצבאית בשנות החמישים בסוגיות שונות (בהן ירי על מסתננים), וכי בתצ"ריה הייתה כספת ובה שלל תיקים רגישים ועלומים, לרבות פרשיות ישנות של קצינים בכירים שהסתבכו בנעוריהם והועמדו לדין בהיותם מפקדים צעירים.

בשלהי תקופתו עסק פכו בפנייה יוצאת דופן בעניינו של קצין גולני מאיר מוזס, אשר בשנת 1954 נפל בשבי הסורי ביחד עם החייל אורי אילן ז"ל, שעה שהתקינו מתקן האזנה בשטח האויב. אילן ז"ל לא גילה דבר לשוביו, אולם לא עמד בעוצמת העינויים והתאבד (בבגדיו נתגלה פתק ובו כתב: "לא בגדתי"). חברו מוזס נשבר בחקירה וגילה את מקום מתקן ההאזנה. לאחר שהוחזר מהשבי, עמד מוזס לדין צבאי בגין גילוי סודות לאויב, חרף העובדה שהדבר נעשה תחת עינויים בשבי. בית הדין הצבאי הרשיע את מוזס ונשללו ממנו דרגות הקצונה.

לאחר כ-50 שנה, בא למשרדו של פכו פרופ' יובל לוי, המורה שלו לדין פלילי, אשר שימש בשנות החמישים תובע בפרקליטות צבאית פיקוד צפון וייצג את התביעה הצבאית כנגד מוזס. יובל לוי סבר שמן הראוי לחון את הקצין. היה ברור לפכו, שבין אם בשעתו הייתה העמדתו לדין של מוזס מוצדקת ובין אם לאו, הרי עתה השתנו הזמנים, ולאחר 50 שנה מן הראוי לחון את האיש. את המשך הטיפול בבקשת החנינה הוביל הסצ"ר (הפצ"ר דהיום, אלוף דני עפרוני), הפצ"ר והרמטכ"ל המליצו לחון את מוזס. נשיא המדינה אכן חנן את מוזס והוענקה לו דרגת סא"ל.

חברות בפורום מטכ"ל

באותה תקופה גם עלתה קרנו של הייעוץ המשפטי בכלל. לצד השאלות הכרוכות במלחמה בטרור, ניצבו בפני צה"ל שאלות משפטיות מורכבות גם בתחום המשפט הפנים-ישראלי. עתירות רבות לבג"ץ בנושאים הקשורים בפעילות הצבא והעמקת הפיקוח המשפטי, בכל התחומים, איתתו על גידול בכוחה של הפרקליטות הצבאית ומעורבותה החובקת-כול בחיי הצבא. ההבנה בדבר חשיבותה של הפרקליטות הצבאית להצלחת הצבא, נגעה לא רק בשאלות מבצעיות. פכו מספר לנו למשל על יום אחד שבו התבקש להציג אצל ראש הממשלה עמדה משפטית הנוגעת לשכר אנשי הקבע. פכו נתקף צרידות, וקצין הרפואה הראשי דאג שיינתן לו הטיפול הרפואי המתאים, כדי שלא יהיה צרוד בדיון ויוכל להציג את עמדת הצבא כראוי.

הרמטכ"ל, רא"ל שאול מופז, הבין שהעולם בו פועל צה"ל משתנה כל העת, וכי למשפט יש רלוונטיות רבה להצלחת הצבא. מופז התחיל לקדם את הרעיון שהפצ"ר יהפוך לחבר מן המניין בפורום מטכ"ל. ואכן, פכו הפך לפצ"ר הראשון בתולדות צה"ל שמצטרף לפורום זה. עוד קודם לכן, השתתף פכו בקביעות בישיבות

הערכות מצב שיוחזו בעיקר לשאלות סביב המערכה בטרור. ואולם כעת הוא הפך לחבר קבוע בפורום מטכ"ל, עניין שיש לו חשיבות כשלעצמו, לצד מעורבות והשפעה בגוף המנווט את דרכו של צה"ל.

אנחנו שואלים את פכו כיצד הרגיש, והאם לא חש שנוכחותו היה בה גם משום "עלה תאנה", או שנושאים רגישים לא עלו בנוכחותו. פכו משיב נחרצות שלא חש כך, וכי תמך במהלך. הוא מזכיר לנו ששאלה עקרונית דומה, באשר לנוכחותו של היועץ המשפטי לממשלה בישיבות הממשלה, התעוררה בפני ועדת שמגר שדנה במעמדו של היועץ המשפטי לממשלה. פכו עצמו הרגיש בנוח בפורום, ולא חשש להביע את עמדתו בנושאים שונים בעלי זווית משפטית. הוא לא חש שמבקשים לייפות את המציאות, שהיא לא פעם מורכבת. לא אחת גם התריע פכו מביצוע צעדים מסוימים.

מופז עצמו, עם פרישתו מתפקיד הרמטכ"ל, ציין את כניסת הפצ"ר לפורום מטכ"ל ואת עליית החשיבות של המשפט הצבאי, כחלק מהמאפיינים החשובים של כהונתו. הוא הדגיש כי נוכחות הפצ"ר הועילה לדיוני הפורום. גם הפרשן הצבאי המוערך זאב שיף ז"ל, ציין את חברותו של הפצ"ר בפורום מטכ"ל כאחד השינויים החשובים בכהונתו של מופז כרמטכ"ל. מאז חלפו כבר שנים רבות, ונראה כי חברותו של הפרקליט הצבאי הראשי בפורום מטכ"ל, הפכה לדבר מובן מאליה, ולחלק טבעי מהתנהלותו של הפיקוד הבכיר בצה"ל.

פכו מספר כיצד נקרא ביום שבת בתחילת אפריל 2002, בעת כיבוש ג'נין במבצע "חומת מגן", לדיון מבצעי מיוחד בבור המטכ"ל. הוא גם זוכר שבשל היותו אדם דתי שומר שבת, צעד רגלית עם בנו את כל הדרך לקריה - מביתו בפתח-תקווה.

דרגת אלוף

משך כל ימיה של הפרקליטות הצבאית, לא נשאו הפצ"רים דרגת אלוף. הפרקליט הצבאי הראשון, אהרן חוטר ישי ז"ל, נשא דרגת סא"ל (באותה תקופה, דרגה אחת מתחת לאלוף). מאיר שמגר, פצ"ר שנות ה-60, נשא דרגת אל"ם (כני"ל). הפצ"רים שלאחר צבי ענבר ז"ל, נשאו דרגות תא"ל. כשהפך פכו לחבר בפורום מטכ"ל, עלתה גם שאלת דרגתו של הפרקליט הצבאי הראשי. הרמטכ"ל, שאול מופז, תמך מאוד בהעלאתו לדרגת אלוף, ובכך תמכו גם אלופים נוספים כמו סגן הרמטכ"ל משה (בוגי) יעלון וגבי אשכנזי. היו גם אלופים בודדים שהקידום של הפרקליטות הצבאית ושל העומד בראשה, היה לצנינים בעיניהם. מופז נגש עם היועץ המשפטי לממשלה ועם נשיא בית המשפט העליון אהרן ברק וקיבל את ברכתם הבלתי מסויגת למהלך. שר הביטחון, בנימין (פואד) בן-אליעזר, השתכנע אף הוא, ופכו עלה לדרגת אלוף.

הטקס היה מרגש מאוד בעבור פכו. הוא הזמין לטקס את מחנכו מבית הספר התיכון, הרב הראשי לישראל, הרב ישראל מאיר לאו. פכו מספר לנו כיצד התרגש אביו המנוח, יעקב ז"ל, עד דמעות בטקס זה. כעבור שנה נפטר האב, ובעת הלוויה עמד הרב לאו על משמעות הדברים:

"אבל איזה בכי זה היה. לא של כאב, לא של פחד. היו דמעות של אושר. אני, יענק'ל פינקלשטיין משכונת פלורנטין, מרחוב הרצל, אני זכיתי, אני נשארתי בחיים, אני הדברתי את הנאצים ואני גירשתי את הבריטים... ואני הקמתי מדינה עם החברים שלי, ויש לי בן אלוף בצבא ההגנה לישראל. מי ידמה לי ומי ישווה לי? כך הוא היה נראה. האיש הזה שלא היה גבה קומה, נראה פתאום כמו ענק".

התקדים פרץ את הדרך בעבור הפצ"רים שאחרי פכו, אשר קודמו אף הם לדרגת אלוף. פכו מדגיש בפנינו כי על אף העצמאות הקיימת לפצ"ר מכוח חוק, לדרגה ישנה מטבע הדברים חשיבות רבה בחיי הצבא. ואכן, כשפצ"ר נדרש להתייעץ עם אלוף על תחקיר צבאי, כמצוות החש"ץ, או כשהוא עומד על דעתו בסוגיה מבצעית, הרי לדרגה שעל כתפיו ישנה משמעות רבה. מופז הבין זאת היטב ושכנע את כל הנוגעים בדבר בנחיצותו של החידוש. זאת ועוד, פכו סיכם עם הרמטכ"ל שדרגת האלוף של הפצ"ר תהיה תקנית ולא אישית.

הקשר עם הרמטכ"לים והעצמאות בתפקיד

יחסיו של פכו עם הרמטכ"לים תחתם שירת כפצ"ר, רא"ל שאול מופז ורא"ל משה (בוגי) יעלון, היו טובים מאוד. לא תמיד כך היו פני הדברים, והפרקליטות הצבאית ידעה גם ימים של מתיחות בין הדרג הפיקודי העליון לבין הפרקליט הצבאי הראשי. נראה כי שניים חברו להם יחדיו: ראשונה היא גישתו של פכו הדוגלת בהיכרות טובה עם עולם הפעילות הצבאית והבנה מעמיקה של העובדות והשיקולים המכתיבים אותה; שנייה היא מציאות הלחימה החל מתחילת שנות האלפיים, שבה ניתן למשפט מקום נכבד.

ועדיין, לצד הקשר הטוב והישיר עם הרמטכ"ל, מטעים פכו שחשוב להישמר גם מפני קרבת יתר. הפצ"ר, מטבע הדברים, מקבל החלטות נוקבות בשאלות העמדה לדין, לא פעם גם בעניינם של קצינים בכירים. פכו רצה לשמור בידיו את האפשרות לשמש כגורם אוכף ומרתיע, ולשם כך נדרשת בגרות גם מצד הדרג הפיקודי. גם בתחום הייעוץ היו לא אחת מחלוקות עם דרגי הפיקוד השונים, והיה צורך להקפיד על יישום שלטון החוק בצה"ל.

כפצ"ר חש פכו עצמאי לגמרי בתפקיד. הוא מציין שכך היה נהוג מימים ימימה בפרקליטות הצבאית. אמת, לעיתים ישנם לחצים שונים, ניסיונות שכנוע, וגם הסברים כי "נקיטת צעדים משפטיים חריפים עלולה לפגוע בצבא". הפצ"ר צריך לדעת מתי לומר "לא" לרשות.

פצ"ר - יועמ"ש לממשלה

כפצ"ר, קיים פכו יחסי עבודה הדוקים עם היועץ המשפטי לממשלה אליקים רובינשטיין, ועם פרקליטת המדינה עדנה ארבל. פכו מרגיש שהתמזל מזלו לעבוד עם אדם כרובינשטיין, ולא רק בגלל שמות המשפחה המתחרזים. גם עם עדנה ארבל שררו יחסי עבודה מצוינים והערכה הדדית. פכו חש בגיבוי המקצועי באין סוף דיונים בנושאים שונים ומגוונים, ובהיערכות למענה לעתירות רבות לבג"ץ. ככלל, מערכת היחסים שבין הפרקליטות הצבאית לבין משרד המשפטים הייתה תמיד מערכת יחסים טובה והדוקה ושררו בה הערכה הדדית. האתגרים המשפטיים המרובים, ובראשם השאלות הכרוכות בלחימה בטרור, הביאו את פכו ואת היועץ רובינשטיין להציג עמדות משולבות בפני גורמי הצבא, הדרג המדיני ואף בית המשפט העליון. רובינשטיין ופכו שוחחו פעמים רבות ותיאמו עמדות בנושאים רבים. פעמיים אף הוזמן היועץ המשפטי לממשלה, ביוזמת פכו, לפרורם מטכ"ל, והוא נענה ברצון. פכו מציין זאת כחוויה טובה מאוד, שכן גם גורמי הצבא הבכירים נוכחו לדעת כי הפצ"ר מגובה על ידי ראש המערכת המשפטית של המדינה, וגם ליועמ"ש הייתה הזדמנות לפגוש את קברניטי מערכת הביטחון ולשמוע את עמדותיהם בשאלות שונות. רובינשטיין לא הסתיר את הערכתו הרבה לפרקליטות הצבאית ולמומחיותה בכלל, ובשאלות המשפט הבינלאומי בפרט, והכול ידעו זאת.

קשרים טובים נרקמו גם עם מחלקת הבג"צים, אשר הגנה על רשויות הצבא, בתיאום עם מפצ"ר, במאות רבות של עתירות. פעילות אינטנסיבית, בעיקר בתקופת "חומת מגן", התנהלה מול מי שעמדה בראש מחלקת הבג"צים, נילי ארד, לימים נשיאת בית הדין לעבודה, ומול המומחה לעניינים הבטחוניים בפרקליטות המדינה, שי ניצן, היום פרקליט המדינה. עזרתם הייתה חשובה ביותר, מדגיש פכו.

מלוא כל הארץ משפט

תהליך ה"משפטיזציה" עורר את הצורך להתייעץ לא אחת במומחי משפט ותחומי ידע נוספים. פכו נעזר רבות בחבריו מספסל הלימודים ובטובי המומחים מהאקדמיה - בעצה טובה, בהחלפת דעות, ואפילו בנטילת חלק בעבודת המטה שהתנהלה ביחידה.

בין אלה מונה פכו את שני חבריו הטובים לספסל הלימודים - חנן מלצר, כיום שופט בית המשפט העליון ובשעתו איש מילואים ותיק במחלקת יעח"ק, ופרופ' מני מאוטנר, לשעבר דיקן הפקולטה למשפטים בת"א ומחברם של ספרים חשובים בתחום המשפט והתרבות. אישים נוספים הם פרופ' רון שפירא, שהיה עוזרו בתצ"ריה; פרופ' משה הלברטל מהאוניברסיטה העברית, עו"ד יצחק מירון, שבידו הפקיד פרשיות רגישות, ופרופ' דפנה ברק-ארז, כיום שופטת בית המשפט העליון. הדיונים עם מומחים אלה הוסיפו נופך של עומק, מבט רחב ושאר-רוח לדיונים בסוגיות חשובות, כגון שמירה על יסודות המשפט המנהלי והחוקתי בצה"ל, יוזמות חקיקה שונות, ניסוח כללי פתיחה באש ועוד.

בעת היותו פצ"ר, נפגש פכו עם נשיא בית המשפט העליון אהרן ברק בלשכתו פעמים רבות לשיחות בארבע עיניים, שבהן עלו נושאים מגוונים על הפרק. כמו כן היו לפכו פגישות רבות עם הנשיא מאיר שמגר, ידיד הפרקליטות הצבאית, ועד היום שומר פכו על קשר קבוע עמו.

ניהול היחידה

בתקופתו של פכו גדלה היחידה מאוד. הליווי הצמוד של סוגיות משפטיות בתחום הלחימה בטרור, הפעלת אמצעי ביטחון מגוונים וגם חדשניים, והמורכבות של הפעילות הצבאית בעולם של חוקי יסוד – הגדילו מאוד את כוחם ומניינם של מחלקת הדין הבינלאומי, יועמ"ש איו"ש ומחלקת הייעוץ והחקיקה. "מבול" התיקים הפליליים בשטחים הגדיל מאוד את נפח הפעילות ומספר התובעים באיו"ש. פכו מספר לנו בהשתאות כיצד בזמנו, בשנות השבעים, מנתה מחלקת יעח"ק, שבה שירת אז, מספר קצינים בודדים, שטיפלו בכלל הייעוץ המשפטי לצבא, ואילו בתקופתו כפצ"ר גדל מספרם עשרת מונים. הפליאה לעשות בתחום זה אל"ם חני כספי, ראש המחלקה בתקופת פכו, שקראה היטב את רוח התקופה ואת העובדה שגופי צבא שונים, כגון חיל הרפואה, אגף המודיעין וגלי צה"ל, היו מעוניינים בייעוץ צבאי צמוד. יחד עם זאת, נשמר העיקרון שכפיפותם הפיקודית והמקצועית של קצינים אלה הייתה לפצ"ר בלבד.

פכו שמח שהיחידה התרחבה בתקופתו, והוא משוכנע כי הדבר ענה על צורך אמיתי ועל אילוצי העיתים עם עליית כוחו של המשפט. עם זאת, אין זה פשוט לנהל יחידה כה גדולה, שהתפרסה על פני הארץ כולה. פכו מציין לטובה את שני סגני הפצ"ר שעבדו תחתיו, אילן כץ ואביחי מנדלבלט, אשר סייעו לו לפקד על היחידה, ואשר על יכולותיהם המעולות נשען רבות. פכו, כדרכו, הרבה לסייר ביחידה ובגופיה השונים ורצה להכיר מקרוב את העשייה בכל אחד מהם. לא פעם גם ארגן טיולים יחידתיים שבראשם עמד, ובהם התעכב באתרי מורשת שונים וסיפר את סיפורם בפני קציני היחידה.

בין "חידושיו" של פכו ביחידה, יש למנות את תפקיד העוזר המשפטי לפצ"ר, המשמש למעשה כיד ימינו וכנאמנו. לתפקיד מינה פכו שתי קצינות מוכשרות ומבטיחות, סא"ל יפעת תומר וסא"ל נועה זומר, שתיהן שופטות כיום ביחידת בתי הדין הצבאיים. הן סייעו לפכו בנייתוח סוגיות, בניסוח ובעצה טובה, והוא קרא לכל אחת מהן "מכפילת פצ"ר". לצידן נעזר פכו לכל אורך כהונתו בקצין מעולה נוסף, שרון אפק, לימים סגן פצ"ר ומפקד פו"ם אפק. שרון אפק צמח בענף הדין הבינלאומי, אך אט אט החל למלא משימות שונות בלשכת פצ"ר, ואף הוא סייע מאוד לפכו.

הפרדת יחידת בתי המשפט (יבמ"ש)

כאשר נתפסו אזורי יהודה ושומרון ועזה במלחמת ששת הימים, שקדה הפרקליטות הצבאית על ניהול הממשל הצבאי באזורים אלה. במסגרת זו הוקמו גם בתי משפט צבאיים, אשר שופטיהם מונו מקרב קציני הפרקליטות הצבאית. הפצ"ר מאיר שמגר היה מזוהה עם תפיסה זו, אשר גם עולה בקנה אחד עם המשפט הבין לאומי, הדורש כי שיפוט האזרחים המוגנים יהיה בפני ערכאה צבאית דומה לזו שבפניה נשפטים חיילי "המעצמה הכובשת". כך היה משך קרוב ל-35 שנה, כאשר שופטי בתי המשפט הצבאיים בשטחים היו חלק מן הפרקליטות הצבאית, נשיא בית המשפט הצבאי בשטחים היה כפוף לפצ"ר, וקידום השופטים בשטחים היה נתון אף הוא בידי הפצ"ר.

בשנות האלפיים, עם גל משפטי הטרור של האינתיפאדה השנייה, גדלו בתי המשפט הצבאיים מאוד והתנהלו בהם אלפי תיקים מידי שנה. פכו גרס בתוקף כי הגיעה העת לשנות לחלוטין מצב אנומלי זה, שבו כפופה מערכת שיפוטית שלמה, ובה שופטים רבים, לפרקליטות הצבאית, השייכת לרשות המבצעת. הכתובת הטבעית להעברת בתי המשפט הצבאיים הייתה יחידת בתי הדין הצבאיים (יבד"ץ), אולם התברר כי הדבר לא היה כה פשוט. נשיא יבד"ץ התנגד למהלך. קוימה בעניין זה פגישה מכרעת אצל נשיא בית

המשפט העליון אהרן ברק, אשר זימן לפגישה את הנשיא בדימוס שמגר עצמו ואת פרופ' יצחק זמיר. נשיא יבד"ץ וככו העלו את עמדותיהם החלוקות, ושלושת השופטים הנכבדים השתכנעו שלא יעלה על הדעת כי שופט צבאי יהיה כפוף לפרקליט הצבאי הראשי, שהוא גם מפקדם של התובעים הצבאיים המופיעים בפני השופט. שמגר ציין כי בעוד שההחלטה הארגונית הייתה נכונה לשעתה, כאשר דובר ביחידה קטנה זמן קצר לאחר המלחמה, הרי עתה, כעבור עשרות שנים ועם הגידול העצום במספר ההליכים המשפטיים בשטחים, ההפרדה הפיקודית והארגונית מתחייבת.

הנשיא ברק המליץ אפוא כי יחידת בתי המשפט הצבאיים שבשטחים תנותק מכפיפותה למפקדת הפרקליט הצבאי הראשי, וכי נשיא בתי המשפט בשטחים יוכפף לנשיא בית הדין הצבאי לערעורים. גם הרמטכ"ל השתכנע, ולאחר קרוב ל-35 שנה ומאבק עיקש מצידו, יכול היה פכו לברך על המוגמר. המהלך ההיסטורי הבשיל כאשר הוקמה יחידת בתי המשפט הצבאיים (יבמ"ש), הכפופה לנשיא יבד"ץ.

עוד על תפקיד הפצ"ר

כהונתו כפרקליט צבאי ראשי "זימנה" את פכו לצומת דרכים שאליו התנקזה פעילות בתחומי משפט מגוונים, יחד עם מהפכות משפטיות ואירועים לאומיים בקנה מידה היסטורי, שהשפיעו על המשפט הצבאי. היחידה שאליה נכנס פכו כפצ"ר כבר לא הייתה דומה לזו שאותה עזב. במהלך הדברים גם זכה פכו לעלות לדרגת אלוף בצה"ל ולהיות חבר בפורום המטה הכללי. פכו מציין בסיפוק רב את האתגרים שנכחו לו במהלך התפקיד, ואת התחושה כי יכול היה להטביע חותם על דרכה של היחידה, ואולי גם על דרכו של צה"ל. זאת, לאחר עשרות שנים של שירות מעניין ואתגרים לא פשוטים בתפקידו האחרים.

ועדיין, פיקוד על יחידה כה גדולה והעיסוק הן בשגרה והן בשאלות המתחדשות תבעו מפכו כוחות רבים והתמסרות מוחלטת לתפקיד, שלא פעם באה על חשבון המשפחה. פעמים רבות נדרש פכו להכריע בשאלות הרות גורל. גם כאשר הרבה להתייעץ, גם כאשר נשען על עבודתם הברוכה של קציני היחידה, ואף כאשר נועץ עם היועץ המשפטי לממשלה, בסופו של דבר הייתה זו לרוב החלטה שלו, שעימה ביקש להיות שלם, ועליה נדרש, לא פעם, גם להגן בפני בג"ץ. פכו מדגיש כי לא יכול היה להצליח בתפקידו, לולא הגיבוי המלא שקיבל ממשפחתו.

אנו שואלים את פכו, האם לתחושתו העובדה שהוא חובש כיפה השפיעה על תפקידו כפצ"ר, או על האופן שבו נתפס בעיני אחרים, והוא משיב בשלילה. כחבר פורום מטכ"ל, היה פכו אחד משני האלופים הראשונים חובשי הכיפה, ובצה"ל התייחסו לעניין באופן טבעי לגמרי. ממילא, ההכרעות המשפטיות המורכבות הציבו את פכו לא פעם משני עבריו של המתרס, ולא פעם נתקל בביקורת נוקבת על החלטתו, פעם מימין ופעם משמאל.

בשנת 2004, סיים פכו את תפקידו כפצ"ר והעביר את שרביט הפיקוד על היחידה לסגנו, אביחי מנדלבלט. במסיבת הפרידה המרשימה שנערכה לו בהיכל צה"ל בגלילות, עמדו הנשיא מאיר שמגר, שר הביטחון מופז והרמטכ"ל משה יעלון - על תרומתו הייחודית של פכו לבטחון המדינה ולחיוזוק ערכי המשפט בצה"ל. בזמן חופשת השחרור סיים פכו את כתיבת חיבורו על שירתו של אלתרמן, ולאחר מכן התמנה לתפקיד שופט בית המשפט המחוזי.

מורי דרך

במהלך הראיון, מרבה פכו להזכיר לטובה אנשים רבים אשר לאורך שנותיו שימשו בעבורו כמורי דרך, מקצועיים וערכיים. מוריו מ"ציטלין" הוזכרו לעיל, וכן גם השופטת הדסה בן עתו שאצלה התמחה. מהפקולטה למשפטים בת"א מזכיר פכו את מוריו, הפרופסורים זאב צלטנר, אמנון רובינשטיין, יובל לוי ודוד ליבאי.

בתוך היחידה מזכיר פכו בראש ובראשונה את אילן שיף, אשר היה הדמות המרכזית שהשפיעה עליו, ואשר לצידו שירת עשרות שנים. הוא משבח את אילן כמשפטן מצוין וכאדם אציל. ממנו למד את היסודות: כיצד לעקוב בקפדנות אחרי העובדות, לא לחשוש מלעמוד על דעתו, ולהקשיב לצומצפוננו. הוא מציין לחיוב גם את כל הפצ"רים האחרים שעמם עבד - צבי ענבר המנוח, דב שפי, בן ציון פרחי, אמנון סטרשנוב ואורי שוהם. עם אמנון סטרשנוב היו לפכו בשעתו קשרי עבודה מצוינים. סטרשנוב בחר בו לתפקיד התצ"ר, ותחתיו מילא קדנציה מלאה בתפקיד מרכזי זה בתקופה לא פשוטה - האינתיפאדה הראשונה. אולי על רקע זה, מצר פכו על הוויכוח החריף שפרץ ביניהם על אודות מדיניות החקירות בזמן הלחימה בטרור.

פעמים רבות לאורך הראיון חוזר פכו על האמירה כי נתמזל לו מזלו ללמוד מחברת מורים כה מרשימה, אשר ליוותה אותו לאורך חייו המקצועיים, ואשר מהם שאב דעת ובינה.

אהבות אחרות

לפכו שלל תחביבים, לצד עיסוקו הנמרץ בתחום המשפטים. ראשון להם, הוא עיסוקו הרב ביהדות ובמחשבת ישראל. צוינה קודם תרומתו למדעי היהדות בספרו החשוב על הגיור. כבר כ-30 שנה ברציפות מעביר פכו שיעורים שבועיים בתלמוד. הדבר התחיל אצלו בבית והמשיך מאוחר יותר בבית הכנסת הקהילתי. בשנים האחרונות הוא גם מעביר מידי יום שני בבוקר שיעור בתלמוד בבית המשפט המחוזי, שיעור שאליו באים שופטים ועוזרים משפטיים רבים, רובם חילוניים.

שני להם הוא חיבתו המושבעת לספורט. פכו הוא חובב מושבע של משחקי כדור על צורותיהם השונות. בנעוריו הקדיש זמן רב למשחקי כדורגל, כדורסל וכדורעף. היום בשעות הפנאי הוא צופה במשחקי כדורגל (בעיקר במשחקי הקבוצות ברצלונה וריאל מדריד). הוא גם משחק פינג-פונג (שזכור, גם השתלב בקריירה הצבאית שלו...), ובעבר שיחק טניס.

לבסוף, פכו אוהב גדול של טיולים רגליים, בארץ ובחול. אנו, אשר שירתנו תחתיו כקצינים צעירים, זוכרים את נעלי "הפלאדיום" הנצחיות, שאיתן היה מגיע לטיולי היחידה. בתגובה להתעניינות שלנו, הוא מתוודה שרק לאחרונה השליך אותן לאחר שבלו מרוב שימוש בשבילי הארץ. את אחד הראיונות עימו קיימנו זמן קצר לאחר שחזר מטיול בדרום אמריקה, ובו כבש גם את שבילי הפארק הלאומי "טורס דל-פאינה" שבפגוניה, ציילה.

במהלך כהונתו כפצ"ר, נדבק פכו במחלה חשוכת המרפא המוכרת כ"אלתרמניה". קדם לו בכך הפצ"ר צבי ענבר ז"ל, שהיה חובב אלתרמן גדול וידע לצטט בעל פה שירים שלמים. פכו, אוהב השירה העברית, הכיר בתחילה את אלתרמן בעיקר דרך השירים המולחנים. כפצ"ר החל להתעמק בשירי ה"טור השביעי" וראה כי רבות מהסוגיות המוסריות-אתיות המעסיקות את צה"ל בשנות האלפיים, כבר עליהן העסיקו את אלתרמן עם קום המדינה. במסגרת תפקידו הופיע פכו רבות בכנסת, בממשלה, בכינוסי לשכת עורכי הדין ובאקדמיה, וראה כי אין טוב מלצטט את אלתרמן, אשר בצד הערצתו את צה"ל, לא היסס גם לשמש כמוכיח בשער וכמצפן מוסרי לצה"ל. לקראת כנס רב משתתפים של היחידה, כבר הכין פכו הרצאה שלמה על שירת אלתרמן. זו תשמש כאבן הפינה לחיבור שלם העוסק בשירת אלתרמן, שאותו פרסם לבסוף פכו בספר בשנת 2011: **הטור השביעי וטוהר הנשק – נתן אלתרמן על ביטחון, מוסר ומשפט**. הספר זכה בפרס "יצחק שדה" לספרות צבאית לשנת 2012, וכן בפרס ע"ש מולדובן לספרות צבאית לשנת 2011.

בטקס חגיגי שנערך באוניברסיטת ת"א לרגל הוצאת הספר, נשאו דברים הרמטכ"ל, רא"ל בני גנץ, רקטור אוניברסיטת ת"א, פרופ' נילי כהן, ופרופ' אהרן דותן. המשורר והסופר הנודע חיים גורי כתב כי ספרו של פכו "הוא ספר חובה לכל אדם מישראל שהתנהגותו המוסרית של כוחנו הלוחם מעסיק אותו".

כך יצא

לפכו ולציפי ארבעה ילדים ושנים עשר נכדים. במהלך הראיונות מזכיר פכו את ציפי ואת צאצאיו פעמים רבות בחיבה רבה ומונה את הישגיהם. לאחר שחרורו חזר פכו לתפקיד השיפוט, תחילה בבית המשפט המחוזי בחיפה, וכיום כסגן הנשיא של בית המשפט המחוזי מרכז. הוא עומד בראש הרכב של פשעים חמורים ודן רבות גם בתיקים מנהליים. בשנת 2009 עורר תשומת לב ציבורית ניכרת פסק דין של פכו, שבו הרשיע בעברת הריגה שוטר שהרג ביריות אזרח שפרץ לרכב בפרדס חנה.

פכו אוהב מאוד את תפקיד השיפוט, אולם באוזנינו הוא מתוודה כי לעיתים חסר לו "האקשן" של "החזית המשפטית" הצבאית. הוא נוצר בקרבו זיכרונות טובים מהשירות הצבאי ועומד בקשר עם הרבה חברים אישיים. פכו מגלה עניין רב בנעשה בפרקליטות הצבאית, וחשובה לו הצלחתה להתגבר על כל מכשול.

במהלך הראיון הארוך, מתגלה בפנינו פכו באותו אופן שבו ראו אותו הקצינים ביחידה ומי ששירת במחיצתו: **קפדן גדול** המדקדק בכול (הוא מגלה בקיאות מופלגת בשמות של אנשים ובעובדות אירועים שונים); **רציונליסט**, הניגש גם אל סיפורי עברו באופן אנליטי, המובנה פרקים-פרקים; **איש אמוני**, המודרך תמיד אחר צו מצפוני המקצועי והמוסרי, והמתעקש לקבל החלטות על יסוד לימוד מעמיק ושכנוע פנימי עמוק; ולבסוף, **כאיש רחב אופקים**, הבקיא בתחומי דעת רבים, ובהם מסורת ישראל, השירה והספרות, הפילוסופיה וההיסטוריה. בדבריו הוא שוזר הומור בריא ואפילו שליטה בתרבות הפופולרית.

ואכן, בתום הראיון, אנו שואלים את פכו כיצד הוא מסביר את העובדה שיד הגורל כיוונה את דרכו, בתזמון מושלם, לעמוד תמיד במוקד אירועים בעלי חשיבות עצומה בתולדות היחידה והמדינה. פכו מוותר על הסברים אקזיסטנציאליסטיים מפולפלים, ומסתפק בציטוט, מחושב היטב, מתוך סדרת הטלוויזיה של אדיר מילר, "רמזור": **"כך יצא"**.